

**Pojat pelaavat ja tytöt tanssivat. Maskuliinisuuden
representaatioita yläkoulun oppikirjojen kuvituksissa**

Satu Friman

Erityispedagogiikan pro gradu -tutkielma
Kevätlukukausi 2019
Kasvatustieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Friman, Satu. 2019. Pojat pelaavat ja tytöt tanssivat. Maskuliinisuuden representaatioita yläkoulun oppikirjojen kuvituksissa. Erityispedagogiikan pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. 47 sivua.

Aiemmat oppimateriaaleja ja tasa-arvoa tarkastelevat tutkimukset ovat osoittaneet, että miehet ovat oppimateriaalien kuvituksissa ja teksteissä yliedustettuina suhteessa naisiin ja että oppimateriaalit representoivat sukupuolia stereotyyppisesti. Nämä ilmiöt ovat ristiriidassa opetushallituksenkin peräänkuuluttamien sukupuolten tasa-arvon linjauksien kanssa. Oppimateriaalien tasa-arvoisuuden on nähty parantuneen, mutta tarvitsemme edelleen jatkuvaa arviointia. Tässä laadullisessa pro gradu -tutkielmassa tarkasteltiin yläkoulun oppikirjojen kuvitusten miesrepresentaatioita. Teoriataustani pohjautuu vahvasti sukupuolentutkimukseen ja keskeisiä käsitteitä ja näkökulmia pohjaan erityisesti maskuliinisuustutkimuksesta.

Tutkimuskysymysten mukaisesti tavoitteena oli temaattisen sisällönanalyysin avulla tarkastella minkälaisia ominaisuuksia oppikirjojen kuvitusten miehiin ja poikiin oli liitetty ja laskea määrällisesti representoidaanko miehiä ja naisia kuvissa yhtä paljon. Tutkimuksen teossa käytettiin tukena UNESCO:n laatimaa oppikirjojen tutkimusta koskevaa ohjekirjaa, jonka avulla pyrittiin varmistamaan tutkimuksen ajankohtaisuus ja merkityksellisyys. Aineisto koostui kolmen yläkoulussa käytössä olevan oppikirjan kuvituksista.

Aineiston henkilöiden sukupuolijakauma myötäili aiempaa tutkimusta, sillä myös tämän tutkimuksen kuvituksissa naisia ja tyttöjä esiintyi selvästi miehiä ja poikia vähemmän. Sukupuolten stereotyyppisen representoinnin osalta tulokset olivat hyvin vaihtelevia: aineistosta löytyi hyvin stereotyyppisiä representointeja, mutta myös kuvia, joissa stereotypiointia ei havaittu. Aineiston moninaisuutta voi selittää se, että kuvitusten teossa on mahdollisesti otettu vaihtelevasti huomioon oppimateriaalien sukupuolirepresentointeja koskevat ohjeistukset.

Asiasanat: maskuliinisuus, representaatiot, oppikirjat, kuvitukset, sukupuoliroolit

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	4
1.1	Maskuliinisuuden representaatiot.....	6
1.2	Oppimateriaalit ja sukupuolten tasa-arvo: kaksi päähaastetta.....	13
2	TUTKIMUSMENETELMÄT	18
2.1	Tutkimuskonteksti.....	18
2.2	Tutkimusaineistona kolme oppikirjaa.....	18
2.3	Erittelevä ja temaattinen sisällönanalyysi.....	19
2.4	Eettiset ratkaisut.....	23
3	OPPIKIRJOJEN KUVITUKSET SUKUPUOLEN NÄKÖKULMASTA ...	25
3.1	Representoidaanko miehiä ja naisia yhtä paljon?.....	25
3.2	Minkälaisia mies- ja poikakuvia oppikirjoista löytyy?.....	27
4	POHDINTA	36
4.1	Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset.....	36
4.2	Tutkimuksen luotettavuus ja jatkotutkimushaasteet.....	38
	LÄHTEET	41

1 JOHDANTO

Suomalaisen yhteiskunnan perusarvoihin kuuluu pyrkimys koulutukselliseen tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen (Mustaparta & Nyyssölä, 2004, s. 5; Opetushallitus, 2014, s. 9 ja 28). Tavoitteenamme on siis taata koulumaailma, jossa kaikki yhteisön jäsenet ovat samanarvoisia (Opetushallitus, 2014, s. 28). Sukupuolten tasa-arvoa ja sen haasteita on tutkittu laajasti aina 1970-luvulta lähtien (Blumberg, 2007; Jule, 2015, s. 1) ja huomattavaa on, että aiheen merkittävyyden on nähty kasvavan, sillä viimeisen vuosikymmenen aikana sukupuolten tasa-arvoa koskeva tutkimus ja keskustelu on selvästi lisääntynyt (Jule, 2015, s. 1-4). Sukupuolten tasa-arvoa tarkastellaan usein sukupuoliroolien näkökulmasta ja sukupuoliroolien asema on saavuttanut juurtuneen aseman suomalaisissa keskusteluissa 60-luvun lopulta tähän päivään (Aalto, 2018, s. 33).

Kouluissamme sukupuolten tasa-arvoa pyritään takaamaan ensisijaisesti sukupuolitietoisien opetuksen järjestämisen kautta (Opetushallitus, 2014, s. 28). Jotta voimme järjestää sukupuolitietoista opetusta ja tarkastella opetuksen eri ilmiöitä sukupuolitietoisesti, meidän tulee ymmärtää sukupuoli myös laajempina ilmiönä yksilöitä laajemmassa kontekstissa. Sukupuolen tarkastelun kannalta on merkittävää tiedostaa sukupuolijärjestelmämme polarisoitunut tila. Maailmassamme sukupuolten polarisaatio on hyvin vahva selviö. Tämä tarkoittaa sitä, että naiset ja miehet nähdään toistensa vastakohtina. Toisin sanoen maskuliininen henkilö (mies) nähdään yhteiskunnassamme feminiinisen henkilön (nainen) vastakohtana. Kaikki ihmiset eivät koe sukupuolten polarisaatiota ongelmallisena, vaan valtaosa sopeutuu hyvin polarisaation luomiin nais- ja mies "lokeroihin" ja usein myös nauttii polarisaatiosta. On kuitenkin olemassa myös paljon ihmisiä, jotka eivät koe sopivansa näihin "lokeroihin", eivätkä nauti tai hyödy sukupuolten polarisaatiosta. (Connell, 2009, s. 6.) Sukupuolten polarisaation tunnistaminen on nähdäkseni hyvä esimerkki sukupuolen laajuudesta ilmiönä. Sukupuoli-käsitteen laajuuden

vuoksi tässä tutkielmassa sukupuoli nähdään sosiaalisena ilmiönä, jolloin sukupuoli ei ole pysyvä ja ennalta määrätty asema tai biologinen ominaisuus, vaan jatkuvassa muutoksessa oleva sosiaalinen konstruktio (Connell, 2009, s. 5).

Tässä laadullisessa pro gradu -tutkielmassa tutkitaan yläkoulun käytössä olevien oppikirjojen kuvituksia. Tavoitteena on löytää tietoa siitä, minkälaisia mielikuvia oppimateriaalimme rakentavat pojista ja miehistä kuvituksissa esiintyvien henkilöiden kautta. Tarkastelen oppimateriaalien kuvitusten henkilöiden sukupuolijakaumaa, eli sitä miten paljon kuvissa esiintyy miespuolisia ja miten paljon naispuolisia henkilöitä. Lisäksi tarkastelen kuvituksissa esiintyviin henkilöihin (maskuliinisiin ja feminiinisiin) liitetyjä ominaisuuksia: mitä pojat tai miehet kuvissa harrastavat, minkälaisia ammatteja he edustavat ja minkälaisia kotitöitä he tekevät. Näitä poikiin ja miehiin liitetyjä ominaisuuksia tarkastelen erityisesti vertailemalla niitä tyttöihin ja naisiin liitettyihin ominaisuuksiin.

UNESCO (Pingel, 2010, s. 74) on julkaissut oppikirjojen tutkimusta tukevan ohjekirjan, jota on käytetty tukena tämän tutkimuksen tekemisessä. Ohjekirja on auttanut erityisesti tutkimuksen ajankohtaisuutta koskevissa valinnoissa ja tutkimuskysymysten suunnittelussa. Palaan ohjekirjan vaikutusten pohtimiseen analyysiä käsittelevässä luvussa (2.3). Tämän tutkimuksen tutkimuskysymykset ovat:

1. Representoidaanko miehiä ja naisia kuvissa yhtä paljon?
2. Minkälaisia mies- ja poikakuvia oppikirjoista löytyy?

Tässä tutkielmassa sukupuolirooleja ja sukupuolta tarkastellaan siis erityisesti maskuliinisuuden näkökulmasta. Feminismin uusi aalto on viimeisen 20 vuoden aikana nostanut tapetille miehisyttä ja maskuliinisuutta koskevia ilmiöitä ja epäkohtia (Gough, 2018, s. 1 – 2; Howson, 2006, s. 9). On huomattava, että maskuliinisuutta ei ole olemassa ilman feminiinisyttä, vaan maskuliinisuutta ja feminiinisyttä tuotetaan yhteisessä prosessissa, joka luo sukupuolijärjestyksen (Connell, 2005a, s. 72). Tästä syystä tarkastelen kuvitusten

maskuliinisuuksien representaatioita erityisesti suhteessa kuvitusten feminiinisyksien representaatioihin ja pääpainona on selvittää minkälaisia maskuliinisuuksien representaatioita oppikirjoihin valikoituu.

Koulujen oppikirjoja on tarkasteltu sukupuolen tasa-arvon näkökulmasta melko laajasti ja aineistoina on tarkasteltu niin oppikirjojen tekstejä kuin kuvituksiakin. 2000-luvulla oppikirjoja sukupuolen näkökulmasta ovat tutkineet esimerkiksi Blumberg (2007), Tainio ja Teräs (2010), Ohlander (2010), Yang (2014), Jule (2015) ja Taboas-Pais ja Rey-Cao (2012). Tutkimustulokset ovat olleet samansuuntaisia ja oppikirjojen tasa-arvon haasteet samankaltaisia ja toistuvia eri maissa ja maanosissa. Näihin haasteisiin palaan myöhemmin tässä tekstissä laajemmin niitä koskevassa omassa alaluvussa (luku 1.2).

1.1 Maskuliinisuuden representaatiot

Representaatiot ja representaatiotutkimus. Erilaiset mediat ja kuvakulttuuri ovat kasvattaneet merkitystään jokapäiväisessä elämässämme. Tällöin myös erilaisten representaatioiden merkityksen on nähty kasvavan. (Hamilton, Anderson, Broaddus & Young, 2006, s. 757-758; Paasonen, 2010, s. 40–41.) Representaatio tarkoittaa esitystä tai uudelleen esittämistä (engl. representation). Vakiintuneen määritelmän mukaan representaatio on samanaikaisesti esittävä, edustava ja tuottava ja tämä näkyy myös maskuliinisuuksien representaatioissa. Representaatiot siis uusintavat, tuottavat ja markkinoivat käsityksiä sukupuolesta. (Paasonen, 2010, s. 40–41.) Representaation käsite on vanha taiteiden tutkimuksessa ja sen juuret nähdään olevan antiikin Kreikassa, jossa Aristoteles määritteli erilaiset taiteet representaatioiden eri muodoiksi (Jokinen, 2000, s. 116).

Representaatiotutkimuksen nousu liittyy 80-luvun kulttuuritutkimuksen nousu-aikaan ja sen kiinnostukseen erilaisia identiteettiasemia ja niihin liittyviä sosiaalisia valtasuhteita kohtaan. Tällaisina identiteettiasemina on tutkittu erityisesti ”rotua”, sukupuolta ja luokkaa. Representaatiotutkimuksen

perusajatus on, että tapamme esittää erilaisia ihmisryhmiä vaikuttaa tapoihimme suhtautua niihin. Ja samaten toisinpäin: tapamme suhtautua erilaisiin ihmisryhmiin vaikuttaa siihen, minkälaisia representaatioita heistä tuotetaan. (Paasonen, 2010, s. 45.) Näin ollen representaatioita tutkimalla voidaan tarkastella sitä, millä tavoin todellisuutta esitetään ja minkälaisia näkökulmia ja keinoja todellisuuden esittämisen tuottamiseen käytetään (Pietikäinen & Mäntynen, 2009, s. 56).

Representaatioilla on vahva yhteys tasa-arvopyrkimyksiimme, sillä ne luovat käsityksiä siitä, mikä on normaalia ja mikä erilaista tai poikkeavaa (Tainio & Teräs, 2010, s. 11). Ihmisille on luontaista jo hyvin nuoresta iästä lähtien etsiä samastumiskohteita ympäriltään (Salokoski & Mustonen, 2007, s. 18–19). Näkemämme representaatiot tarjoavat peilauspintoja, joiden kautta erityisesti lapset ja nuoret rakentavat identiteettiään. Representaatioiden rooli on suuri ja ne voivat yhtä lailla tukea identiteetin kehittymistä myönteisesti tai aiheuttaa suuria paineita kasvavalle nuorelle. (Salokoski & Mustonen, 2007, s. 23–25.) Videopelejä tarkastelevassa representaatioiden ja samastumiskohteiden tutkimuksessa on esimerkiksi havaittu, että miesten ylliedustavuus ja hahmojen etninen valkoihoisuus vähentävät samastumisen mahdollisuuksia naisille ja etnisille vähemmistöille (Shaw, 2010).

Maskuliinisuuksien representaatioilla tarkoitetaan sitä, millä tavoin erilaisia miehisyyksiä ja miehiä esitetään. Maskuliinisuuksien representaatioita on käsitelty suomalaisten yliopistojen opinnäytetöissä pitkään. Pro gradu -tutkielmissa ja kandidaatintutkielmissa maskuliinisuuksien representaatioita on tarkasteltu lähinnä erilaisten medioiden ja kulttuurin tuotosten kautta. Näyttää siltä, että mieskuvien tarkastelu on kiinnostanut erityisesti suomen kielen ja kirjallisuuden opiskelijoita. Maskuliinisuutta on tarkasteltu viime vuosina Jyväskylän yliopiston opinnäytetöissä esimerkiksi jalkapallo-otteluiden selostuksen (Kivelä, 2016 ja 2018), mainosten (Mustonen, 2017) sekä kulttuurin, kuten rap-albumin (Rissanen, 2018) ja kirjan (Lehtinen, 2017) representaatioiden kautta.

Mies ja maskuliinisuus. Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan erilaisia mieskuvia ja maskuliinisuuksien rakentumista. Näin ollen täytyy ensin määritellä käsitteet mies ja maskuliinisuus. Nämä ilmiöt pyrin kuvaamaan tässä luvussa.

Viime vuosikymmeninä sukupuolta koskeva tutkimus on laajentunut nopeasti ja sen myötä myös maskuliinisuus- ja miestutkimus on kasvanut (Connell, Hearn & Kimmel, 2005, s. 1). Miehiä tutkitaan luonnollisesti hyvin erilaisilla tieteenaloilla, mutta tarkemmin miehiä ja maskuliinisuutta sukupuolisuuden näkökulmasta tutkii mies- ja maskuliinisuustutkimus. Se tutkii sukupuolen vaikutusta miehiin ja poikiin, sekä miessukupuolen merkitystä yhteiskunnassa ja kulttuurissa. (Jokinen, Ahlbäck & Kinnarinen, 2012, s. 172.) Maskuliinisuus ei koske vain biologista ruumista tai kulttuurisia ominaisuuksia, vaan se liittyy laajalti useisiin ilmiöihin, kuten esimerkiksi instituutioihin ja psyykeeseen (Huuki, Kivijärvi & Lunabba, 2018, s. 12). Lisäksi on olennaista huomata, ettei mieheys ja maskuliinisuus muotoudu vain sukupuolen myötä, vaan esimerkiksi etnisyys ja ikä ovat mieheyttä ja maskuliinisuutta muotoilevia tekijöitä (Connell ym., 2005, s. 3). Näistä syistä maskuliinisuustutkimus on hyvin monitieteinen ala. (Huuki ym., 2018, s. 12.) Maskuliinisuuksia koskeva keskustelu ja tutkimus on ollut viime vuosina näkyvää. Erityisesti feminismin uusi aalto on nostanut tapetille miehisyttä ja maskuliinisuuksia koskevia ilmiöitä ja epäkohtia, kuten homofobia, isyys ja miesten itsemurhat. (Gough, 2018, s. 1 – 2; Howson, 2006, s. 9.)

Mies-käsitteen määrittely ei ole erilaisten määritelmien ja näkemyksien kirjon keskellä helppoa, mutta yllättävää kyllä maskuliinisuuden määrittely on vielä ongelmallisempaa. Perinteisesti maskuliinisuus on määritelty feminiinisyden vastakohtaksi. Tällöin ominaisuudet ja tavat, jotka nähdään miehille ominaisina ovat maskuliinisia ja tavat ja ominaisuudet, jotka eivät ikään kuin sovi miehille, ovat feminiinisiä. Tämän määritelmän kautta voidaan määritellä myös mies. Tällöin mitä enemmän henkilöllä on näitä maskuliiniseksi nähtyjä piirteitä ja ominaisuuksia, sitä todennäköisemmin hän on mies. (Jokinen, 2010, s. 128 – 129.) Tämä määritelmä voidaan nähdäkseni nähdä samanaikaisesti

nykyaikaisena ja arvokkaana, mutta toisaalta koen määritelmän myös ongelmalliseksi ja vanhanaikaiseksi. Määritelmän mukaiseen miehisyyteen uskominen antaa siis toisaalta mahdollisuuden määritellä esimerkiksi sukupuolen korjausleikkauksen käymättömän (viranomaisten naiseksi määrittelemän henkilön), mutta maskuliinisia ominaisuuksia omaavan ja mieheksi itsensä identifioivan henkilön mieheksi. Tämä poikkeaa etenkin ns. ”synnyntäisen” sukupuolen näkemyksestä. Toisaalta taas ongelmalliseksi nousee maskuliinisuuksien arvottaminen ja tätä kautta miehisyyden arvottaminen. Sillä tämän määritelmän mukaisesti ne miehet, jotka omaavat eniten maskuliiniseksi arvoitettuja piirteitä, ovat enemmän miehiä, kuin he, jotka omaavat niitä vähemmän. (Jokinen, 2010, s. 129.)

Intersektionaalinen lähestymistapa voidaan ymmärtääkseni nähdä monella tapaa hyvänä lähtökohtana sukupuolen tutkimukselle. Kuten jo aiemmin tässä luvussa totesin, mieheyttä ja maskuliinisuutta tutkittaessa tulee ottaa huomioon sukupuolen lisäksi myös muut vaikuttavat sosiaaliset konstruktiot. Miesten sukupuolittaminen on olemassa ainoastaan intersektionaalisesti, eli suhteessa muihin sosiaalisiin ulottuvuuksiin ja eroavaisuuksiin. (Connell ym., 2005, s. 3.) Erityisesti sukupuolen sekä yhteiskuntaluokan ja etnisyyden yhteydet ovat vahvat (Connell, 2005b, s. 75). Intersektionaalisen maskuliinisuuden tausta on feministisessä tutkimuksessa. Se on aiempia maskuliinisuuden tutkimusotteita monialaisempi, sillä se antaa mahdollisuuden yhdistää sukupuolen tutkimus muiden ilmiöiden, kuten etnisyyden ja seksuaalisuuden tarkasteluun. (Lunabba, 2018, s. 107–108.)

Miehien kannalta kenties suurimpana sukupuolten välisen tasa-arvon toteutumisen ongelmana on nähty miesten sukupuolirajan kulttuurinen kapeus. Tällä tarkoitetaan, että jokin estää miehiä olemasta ”toisenlaisia”, kun taas naisten sukupuoliraja on venyvämpi (Koenig, 2018, s. 2; Julkunen, 2012, s. 37–38). Mies ja miesrooli on pysynyt melko muuttumattomana verrattuna naisten ja naisroolin modernisoitumiseen. Naiset ovat siis voineet omaksua miehille kuuluneita ominaisuuksia ja asemia, kun taas miehet ovat yleisesti pysyneet

etäällä naisille ”kuuluvista” ominaisuuksista ja asemista. (Julkunen, 2012, s. 37 – 38.)

Hegemoninen maskuliinisuus. Australialainen maskuliinisuustutkimuksen uranuurtaja R.W. Connell on teoretisoinut ja ollut mukana luomassa laajalti hyväksyttyä ja kiinnostusta herättävää hegemonisen maskuliinisuuden käsitettä (Howson, 2006, s. 10; Manninen, 2010, s. 58 – 59; Connell, 2005b, s. 76-79). Hegemoninen maskuliinisuus on laaja sosiaalinen konstruktio, jonka kautta voidaan tarkastella sukupuolta ja sukupuoleen kytkeytyviä muita sosiaalisia ulottuvuuksia (Howson, 2006, s. 2-6). Käsitettä ei siis nähdäkseni tulisi pitää yhtenä ”miehenä olemisen muotona”, kuten toisinaan julkaisuissa sitä pidetään. Connellin hegemonisen maskuliinisuuden käsite juontaa juurensa aiemmasta ihmisten sosiaalisen luokkajärjestelmän tutkimuksesta, jossa hegemonia-käsitteen kautta on pyritty kuvaamaan sitä luokkaa, joka ylläpitää johtavaa asemaa sosiaalisessa elämässä. Connellin mukaan sama määritelmä pätee myös maskuliinisuudessa. Hänen mukaansa aina on olemassa yksi maskuliinisuuden muoto, joka on siinä ajassa ylevämpi muihin nähden. (Connell, 2005b, s. 77.)

Hegemonisella maskuliinisuudella tarkoitetaan käytännön elämän tasolla suosittua tai laajalle levinnyttä tapaa olla poika tai mies. Tähän käsitykseen pojasta ei siis sisälly välttämättä todellisuudessa yleisimmät maskuliiniset piirteet ja tavat. Hegemonisessa maskuliinisuudessa onkin kyse tiedostetuista käsityksistä ja odotuksista, joita monet pojat kokevat tavoiteltaviksi, vaikka useat pojat ja miehet eivät niihin samastu. Hegemonisesta maskuliinisuudesta käytetään myös nimitystä populaarimaskuliinisuus. (Lunabba, 2018, s. 105.)

Hegemonisen maskuliinisuuden sisältämät ideaaliset miehen ominaisuudet vaihtelevat eri maissa ja kulttuureissa. Yleisesti näiksi ideaaleiksi on määritelty erilaisia ominaisuuksia, kuten valkoihoisuus, keskiluokkaisuus ja heteroseksuaalisuus. Kenties olennaisimpana hegemonisen maskuliinisuuden ideaalina on pidetty eron tekemistä feminiinisinä pidettyihin ominaisuuksiin. Tämän taustalla on ajatus maskuliinisuuden paremmuudesta verrattuna feminiinisyteen. (Connell, 2005b, s. 76-79.) Yhteiskunnassamme ja

kulttuurissamme maskuliinisen arvottaminen feminiinisen yläpuolelle on niin itsestään selvää, että emme edes kiinnitä siihen huomiota (Lahelma, 2004, s. 56).

Hegemonisen maskuliinisuuden mukaiset suomalaisen miehen ominaisuudet ovat pysyneet melko samanlaisina 1800-luvulta tähän päivään. Suomalainen mies on ideaalisesti ollut jörö ja vähäpuheinen, rehellinen sekä kova tekemään töitä. Hän on yksin pärjäävä, sosiaalisesti taitamaton ja viinaan taipuvainen. (Jokinen, 2012, s. 70–71.) Merkittävää on, että nämä normatiivisiksi mielletyt ominaisuudet pojista muodostavat usein perustan sille, minkälaisia poikien oletetaan olevan (Lunabba, 2018, s. 105).

Hegemonisen maskuliinisuuden tarkastelussa haasteellista on se, ettei kukaan juurikaan ilmaise puhuvansa juuri hegemonisesta maskuliinisuudesta. Oman näkemykseni mukaan syy tähän voi olla juuri hegemonisen maskuliinisuuden määritelmässä: se on jotakin oletettua ja yleisesti ajateltua, joten sitä ei nimetä puhuttaessa. Oman tulkintani mukaan hegemonisen maskuliinisuuden poikaa kuvailee esimerkiksi Minna Sorri. Sorri (2018) on tarkastellut suomalaisen median tapaa representoida poikia, kun kontekstina on huoli poikien tyttöjä heikommasta lukutaidosta. Sorrin mukaan media ja julkinen keskustelu maalaa hyvin mustavalkoista kuvaa, jossa pojat ryhmänä ovat heikkoja lukijoita, joiden keskittymiskyky ei yksinkertaisesti riitä lukemiseen ja jotka kaipaisivatkin toimintaa ja viihdykettä. Tämän mustavalkoisen kuvan muodostama käsitys tuottaa asetelman, jossa poikia eivät kirjat kiinnosta, vaan heille kiintoisampia asioita ovat esimerkiksi pelit ja tekniikka. Nähdäkseni hegemonisen maskuliinisuuden ominaisuudet eivät siis ole aina tavoiteltavia. Kuten Sorrin kuvauksesta voidaan todeta, hegemonisen maskuliinisuuden ihanteet eivät ole linjassa esimerkiksi koulumaailman ihanteiden kanssa.

Marginalisoitu, monimuotoinen ja muuttuva maskuliinisuus. On olemassa monenlaisia tapoja olla mies. Maskuliinisuuksia on niin maailmanlaajuisesti yhteneväisiä kuin paikallisiakin. Olennaista on, että maskuliinisuudet ovat muuttuvia. Tämä on merkittävää huomata, sillä yhteiskunnassamme on perinteisesti kohdeltu miestä ja maskuliinisuutta muuttumattomana. (Connell,

2011, s. 54.) Maskuliinisuuksien muuttuvuuden lisäksi merkittävä ominaisuus on myös maskuliinisuuksien monimuotoisuus. On siis huomattava, ettei kaikki maskuliinisuus ole hegemonista maskuliinisuutta, ja täten kaikki maskuliinisuudet eivät hyödy maskuliinisuuden hegemoniasta (Lunabba, 2018, s. 108).

Suomessa ja maailmalla voidaan huomata, että hegemonisen maskuliinisuuden rinnalle miehenä olemisen kentälle on tullut myös uusia suosittuja miehenä olemisen ihanteita. Tällaisia ovat olleet 2000-luvulla erityisesti "metroseksuaali mies" ja "äijä" (Jokinen, 2012, s. 70–71). Metroseksuaalilla tarkoitetaan heteromiestä, joka omaa stereotyyppisesti naisille ominaisia piirteitä, kuten ulkonäöstä huolehtimista hoitotuotteilla ja kiinnostusta kulttuuriin (Ervin, 2011, s. 58). Äijä taas on hieman modernisoitu versio aiemmin kuvatussa perinteisestä suomalaisesta miehestä (Jokinen, 2012, s. 71).

Mielenkiintoista on, että hegemonisesta maskuliinisuudesta poikkeavat erilaiset miehet herättävät usein keskustelua. Esimerkiksi jo suosionsa menettäneen metroseksuaalisen miehuuden puhuttiin rikkovan homo- ja heteromiesten välistä muuria, mutta samanaikaisesti sitä on kritisoitu perinteitä uhkaavaksi ja perusteltu naisten olevan kiinnostuneita perinteisistä miehistä (Ervin, 2011, s. 58–59).

Miehen malli. Sukupuoliroolien asema on saavuttanut juurtuneen aseman suomalaisissa keskusteluissa 60-luvun lopulta tähän päivään. Keskustelun myötä miehen mallin käsite (engl. male role model) on yhtä lailla juurtunut sukupuolirooleja koskevaan keskusteluun. Miehen malli on noussut mediassa ja politiikassa esille myös koulun ja päiväkodin kontekstissa. Ongelmana on nähty lasten kasvuympäristöjen naisvaltaisuus ja esimerkiksi miesopettajien vähäisyys. (Aalto, 2018, s. 33–34.) Opettajan sukupuolen suoraa vaikutusta oppilaiden (tyttöjen ja poikien) oppimiseen ja viihtymiseen ei olla kuitenkaan voitu osoittaa tutkimuksissa (Lahelma, 2009, s. 141). Miehen mallin näkeminen tarpeena voidaan nähdä voimakkaana argumenttina, sillä se sisältää ajatuksen siitä, että pojat tarvitsevat niin ikään miehen mallin kasvaakseen ja voidakseen hyvin.

Tarve on kuitenkin vahva sana, sillä tarpeiksi lasketaan esimerkiksi uni ja ruoka. Miehen mallia koskevassa keskustelussa on esitetty myös kritiikkiä, jonka mukaan miehen mallia peräänkuuluttavat haluavat uudelleen rakentaa patriarkaalista hegemonista maskuliinisuutta. Nämä kritiikit ovat kuitenkin saaneet vähemmän huomiota mediassa ja keskusteluissa. Olennaista kuitenkin on, että kaiken kaikkiaan miehen mallia koskevissa keskusteluissa representaatio pojasta, josta ollaan huolissaan, on hyvin kapea. Poika oli keskusteluissa poikkeuksetta äänekäs ja liikunnallinen ja kaipasi miehistä samastumiskohdetta. (Aalto, 2018, s. 33–36.)

1.2 Oppimateriaalit ja sukupuolten tasa-arvo: kaksi päähaastetta

Maailmanlaajuisesti 35 vuoden ajalta on tutkimustietoa siitä, että oppikirjat ovat olleet ja ovat yhä sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta ongelmallisia. Tämä ongelmallisuus syntyy kahdesta toistuvasta ja maailmanlaajuisesta haasteesta. (Blumberg, 2007, s. 88–89.) Nämä haasteet on jaettu tässä luvussa omiin alaluokkihiinsa, joissa ne pyritään kuvaamaan. On kuitenkin todettava, että tämä kahtiajako on vain kirjoittajan tekstintuottamista ja tutkimusongelmia koskeva valinta ja tutkimusten valossa keinotekoinen, sillä nämä kaksi ongelmaa kietoutuvat yhteen ja toistuvat jatkuvasti yhtä aikaa tutkimuksissa.

Poikien ja miesten ylliedustus oppimateriaaleissa. Ensimmäinen maailmanlaajuinen haaste oppimateriaalien tasa-arvon toteutumisen kannalta on tyttöjen ja naisten aliedustus ja yhtä lailla poikien ja miesten ylliedustus oppikirjoissa ja muissa materiaaleissa (mm. Blumberg, 2007, s. 88; Taboas-Pais & Rey-Cao, 2012, s. 392; Gordon, 2004, s. 68-83). Tällä tarkoitetaan sitä, etteivät nais- ja miessukupuolet ole oppimateriaaleissa edustettuina tasa-arvoisesti, vaan oppimateriaaleissa esiintyy huomattavasti enemmän poikia ja miehiä esittäviä henkilöitä ja hahmoja, sekä poikiin ja miehiin viittaavia sanoja. Tämä ilmiö

toistuu kaikkialla opintojen tasosta, oppiaiheesta, maasta tai maan taloudellisesta tai kehityksellisestä tilanteesta riippumatta (Blumberg, 2007, s. 88).

Poikien ja miesten yliedustus on havaittavissa niin oppikirjojen teksteissä, kuin kuvituksissakin (ks. Blumberg, 2007; Ohlander, 2010; Taboas-Pais & Rey-Cao, 2012). On kuitenkin huomattava, että nähdäkseni oppikirjojen kuvituksia on tutkittu tekstejä vähemmän ja siksi tämän tutkimuksen aineistoksi valikoituivat nimenomaan oppikirjojen kuvitukset.

Oppikirjojen sukupuolijakaumaa on tarkasteltu lukuisissa tutkimuksissa, joista tuoreimmat on tehty Suomessa (Tainio & Teräs, 2010), Ruotsissa (Ohlander, 2010), Espanjassa (Taboas-Pais & Rey-Cao, 2012) ja Hong Kongissa (Yang, 2014). Espanjassa tehdyssä tutkimuksessa tarkasteltiin vuosina 2000 – 2006 julkaistujen yläkoulun liikunnan oppikirjojen (physical education) kuvituksia sukupuolierojen näkökulmasta. Tutkimus oli nähdäkseni hyvin laaja, sillä sen aineistona oli 36 oppikirjan kuvitukset. Tutkimustulokset myötäilivät aiempia tutkimuksia miesten ja poikien esiintyessä kuvituksissa huomattavasti naisia ja tyttöjä enemmän. (Taboas-Pais & Rey-Cao, 2012, s. 389–398.) Samanlaisia tuloksia saatiin myös ruotsalaisessa tutkimuksessa, jossa poikia ja miehiä esiintyi tutkittujen oppikirjojen kuvituksissa yhteensä 146, kun taas tyttöjä ja naisia oli vain 92 (Ohlander, 2010, s. 12). Jokaisessa näissä neljässä eri maassa 2010-luvulla tehdyssä tutkimuksessa toistui tämä miespuolisten henkilöiden yliedustavuus suhteessa naispuolisiin henkilöihin (Tainio & Teräs, 2010; Ohlander, 2010; Taboas-Pais & Rey-Cao, 2012 ja Yang, 2014). Tulokset siis myötäilevät aiempaa kansainvälistä tutkimusta, jonka mukaan tämä on maailmanlaajuinen ilmiö (Blumberg, 2007) ja toisaalta myös kertovat, että tätä haastetta sukupuolten tasa-arvoa tavoiteltaessa ei ole vielä onnistuttu poistamaan.

Lisäksi on havaittu toinen poikien ja miesten yliedustamiseen liittyvä tasa-arvoisuuden toteutumisen ongelma. Oppimateriaalien sukupuolineutraalien kuvailujen käytössä on huomattu, että oppimateriaalien ”ihminen”, ”lapsi”, tai ”nuori” paljastuu usein kuvituksen kautta maskuliiniseksi. Tämä vahvistaa maskuliinisuuden ylivaltaa suhteessa feminiinisyyteen oppimateriaaleissa. Näin

ollen ”ihminen” on oletusarvoisesti oppimateriaaleissa mies tai poika. (Gordon, 2004, s. 72.)

Sukupuolten stereotyyppinen representointi. Toinen maailmanlaajuinen ongelma oppikirjojen sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta on sukupuolien stereotyyppinen representointi (Blumberg, 2007, s. 88; Tainio & Teräs, 2010, s. 8-10). Niin naiset kuin miehetkin esitetään oppimateriaaleissa esimerkiksi kodinhoitoon ja ammattikuntiin liittyen hyvin stereotyyppisissä rooleissa. Miesten ja poikien rooli näyttäytyy oppimateriaaleissa naisia ja tyttöjä aktiivisempina: heidän rooliinsa liitetään usein vaikuttavat, kiinnostavat ja hauskat asetelmat, kun taas huolenpitoon tai muihin stereotyyppisesti feminiinisiin piirteisiin ja töihin liittyvät roolit jäävät usein uupumaan. (Blumberg, 2007, s. 88.)

Espanjalaisessa liikunnan oppikirjoja tarkastelevassa tutkimuksessa saatiin vakuuttavia tuloksia oppikirjojen rakentamista eroista nais- ja miesliikkujien välillä. Miehet kuvattiin oppikirjoissa stereotyyppisiä myötäillen huippu-urheilijoina, urheilun eliittinä ja laajasti erilaisina urheilijoina sekä eri lajien edustajina. Naiset taas kuvattiin kuvituksissa lähinnä taiteellisten liikuntamuotojen ja fitnessin harrastajina. (Taboas-Pais & Rey-Cao, 2012, s. 389–398.)

Oppimateriaalien sukupuolten representoinnin tasa-arvo näyttäisi kuitenkin lähivuosina parantuneen, vaikkakin seksistisiä ja epäsopivia oppimateriaaleja käytetään yhä. (Blumberg 2007, s. 88–89; Jule, 2015, s. 16-18.) Positiivista kehityssuuntaa on nähdäkseen selitetty etenkin tietoisuuden ja sukupuolitietoisuuden opetuksen lisääntymisellä.

Opetushallituksen toimet. Suomen hallitus ja opetushallitus näyttää 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen lopulla olleen erityisen kiinnostunut sukupuolten tasa-arvosta oppimateriaaleissa. Tällöin hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa (2008–2011) oli kirjattu mm. alla oleva katkelma koskien oppimateriaaleja.

”Oppimateriaalilla on merkitystä koululaisten nais- ja mieskuvan muotoutumisessa ja siinä, minkälaisia käsityksiä oppilaille eri ammasteista muodostuu. Oppimateriaaleista tulisi välittää ennakkoluuloton, avarakatseinen käsitys siitä, mikä on naisille ja miehille sopivaa ja mahdollista, eikä oppimateriaalin tulisi vähvistää stereotyyppisiä sukupuolirooleja tekstien tai kuvaston kautta.” (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2008).

Jatkona tälle hallituksen tavoitteelle opetushallitus julkaisi vuonna 2010 ”Sukupuolijäsennys perusopetuksen oppikirjoissa”-nimisen selvityksen (Tainio & Teräs, 2010), jossa tarkasteltiin oppikirjojen sukupuolirepresentaatioita. Tainion ja Teräksen (2010, s. 5) opetushallitukselle tekemän tutkimuksen aineistona oli huikeat 51 perusopetuksessa käytössä ollutta oppimateriaalina käytettyä teosta. Tulokset ovat kiintoisia ja myötäilevät vahvasti kansainvälistä tutkimusta. Näiden oppimateriaalien kuvituksen henkilöistä 57 % kuvattiin maskuliiniseksi henkilöiksi (miehet ja pojat), kun taas vain alle 36 % oli feminiinisiä hahmoja (naiset ja tytöt). Tutkimus osoitti, ettei sukupuolijakauma ole tasainen kuvituksen, eikä teksteissä esiintyvien sukupuolittavien sanojen osalta. Toisin sanoen, maskuliiniset hahmot sekä miehiä ja poikia tarkoittavat termit esiintyivät oppimateriaaleissa useammin verrattuna feminiinisiin hahmoihin ja naisia ja tyttöjä tarkoittaviin termeihin. (Tainio & Teräs, 2010, s. 6–7.) Tämä tutkimustulos myötäilee myös useita aiempia tutkimuksia, joiden mukaan koulujen oppimateriaalit representoivat paljon vahvemmin poikien ja miesten, kuin tyttöjen ja naisten maailmaa (Lahelma, 2009, s. 141).

On selvää, että opetushallitus koki tulokset ongelmallisena ja teki jatkotoimenpiteitä tutkimustulosten myötä, sillä Tainion ja Teräksen (2010) tutkimuksen raporttia käytettiin pohjana vuonna 2011 opetushallituksen julkaiseman ”Tasa-arvo ja sukupuoli oppimateriaaleissa”-nimisen muistion laadinnassa. Muistio peräänkuuluttaa tasa-arvonäkökulmien pohdintaa kaikissa oppimateriaalien teon vaiheissa (Opetushallitus, 2011). UNESCO on julkaissut myös vastaavanlaisen, mutta laajemman ohjekirjan ”Promoting gender equality through textbooks” (Brugeilles & Cromer, 2009). UNESCO:n ohjekirjan pohjana on käytetty paljolti edeltävässä luvussa käsiteltyä Blumbergin raporttia (Blumberg, 2007). Blumbergin raportti on laaja kansainvälinen oppikirjojen sukupuolirepresentaatioita ja niiden ongelmia käsittelevä koontitutkimus, joka

on myös yksi osa Education for All:n (EFA) vuonna 2008 julkaisemaa raporttia opetuksen tasavertaisuuden kehittämiseksi (engl. EFA Global Monitoring Report 2008, Education for all by 2015: will we make it?).

Tainion, Teräksen ja opetushallituksen ponnistelujen jälkeen, nykyinen hallituksen tasa-arvo-ohjelma (2016–2019) ei enää mainitse oppimateriaaleja, eikä juuri muutoinkaan aseta selkeitä tavoitteita koulumaailman tasa-arvon parantamiseksi (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2016).

2 TUTKIMUSMENETELMÄT

2.1 Tutkimuskonteksti

Tämä tutkimus asettuu kasvatustieteelliseen sukupuolen merkitystä koulutuksessa tarkastelevaan tutkimustraditioon. Tämän tutkimustradition uranuurtajia on esimerkiksi Elina Lahelma.

Tutkimuksen teossa on käytetty apuna UNESCO:n julkaisemaa oppikirjojen tutkimusta tukevaa ohjekirjaa. Ohjekirjaa käytettiin tukena erityisesti tutkimuskysymyksiä muodostamisessa. UNESCO:n ohjeistuksen mukaan oppikirjoja ja sukupuolta tutkittaessa painotuksen tulisi olla sukupuolten tasa-arvon toteutumisen arvioinnissa. Ohjeistuksessa mainitaan oppikirjojen kuvituksissa esiintyvien mies- ja naishenkilöiden määrän laskeminen yhdeksi merkittäväksi tutkimuksen painotukseksi. (Pingel, 2010, s. 74.) Vaikka UNESCO:n ohjeistus ei suoranaisesti sanellut tätä tutkimuskysymystä tähän tutkimukseen, on sen olemassaolo nähdäkseni merkittävä vahvistus tutkimuskysymyksen merkittävyydelle ja ajankohtaisuudelle.

2.2 Tutkimusaineistona kolme oppikirjaa

Aineisto koostui kolmen yläkoulun oppikirjan kuvituksista. Oppikirjat ovat kahden suuren kustantamon (Otava ja Sanoma Pro) julkaisemia vuosina 2013, 2015 ja 2017. Kaksi teoksista on englannin kielen oppikirjoja: "Scene 1. Texts" (Hiitti ym., 2015) ja "On the go 2. Textbook" (Daffue-Karsten ym., 2017). Kolmas teos on suomi toisena kielenä-oppikirja (S2) "Suomi2. Minä ja yhteiskunta" (Tukia ym., 2013). Aineistona käytettiin ainoastaan teosten kuvituksia.

Aineistona käytettiin jo olemassa olevaa materiaalia. Aineiston hankintavaiheessa tein useita yhteydenottoja Espoon eri kouluihin, sillä

tarkoitukseni oli alun perin lainata aineistona käytettävät materiaalit kouluilta. Tämä osoittautui kuitenkin hankalaksi, sillä kouluilla ei ollut lainkaan ylimääräisiä kappaleita oppimateriaaleista. Joitakin kappaleita olisi ollut mahdollista lainata, mutta olin jo etukäteen miettinyt minkälaisia teoksia haluaisin aineistooni ja sellaisia en saanut kouluilta. Tästä johtuen otin yhteyttä suoraan kustantamoihin, joilta sain teokset ilmaiseksi tätä opinnäytetyötä varten. Tätä yhteistyötä kustantamoiden kanssa pohditaan eettisestä näkökulmasta vielä luvussa 2.4.

Teoksien valinnassa pohdin erilaisia vaihtoehtoja. Olisi ollut mielenkiintoista tarkastella hyvin monenlaisia eri oppiaineiden ja -alueiden materiaaleja, mutta tutkielman rajallisuuden (aika ja resurssit) vuoksi päädyin kielten opiskelussa käytettäviin oppikirjoihin. Aineistona käytetyt oppikirjat valittiin aineistoksi, koska:

1. Kirjat sisälsivät alustavien selailujen perusteella paljon kuvia verraten moniin muihin oppikirjoihin. Lisäksi niissä olevissa kuvissa esiintyi suhteellisen paljon ihmisiä.
2. Englannin kielen oppikirjojen kuvitusten henkilöiden sukupuolen tulkinnassa sain tukea persoonapronominien ("he" ja "she") ilmaisusta, joita toisinaan käytettiin kuvituksen yhteydessä.
3. Henkilökohtaisesti minua kiinnosti suomi toisena kielenä-oppikirjan tarkastelu ja nähdäkseni niitä ei myöskään ole tutkittu kovin paljon.
4. Nämä oppikirjat ovat suurten kustantamoiden uusia ja juuri nyt ympäri Suomea kouluissa käytössä olevia oppikirjoja (tärkein syy aineiston valinnalle).

2.3 Erittelevä ja temaattinen sisällönanalyysi

Aineiston analyysimenetelmänä käytettiin sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysillä tarkoitetaan tässä tutkimuksessa nähtyjen sisältöjen (kuvitukset) analyysin väljää teoreettista kehystä (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 4), jonka avulla tehdään sekä laadullista sisällönanalyysiä että sisällön määrällistä erittelyä (Tuomi & Sarajärvi,

2002, s. 109-112). Aineiston analyysin lähtökohtana oli induktiivinen eteneminen, jolloin ajattelu etenee yksityiskohdista yleisemmälle tasolle. Induktiivisen analyysin avulla pyrittiin uuden tiedon tuottamiseen. (Tuomi & Sarajärvi, 2018.) Temaattinen analyysi voidaan nähdä tutkimuksen aivan alkumetreillä valittuna työkaluna erilaisten metodien käyttöön (Braun & Clarke, 2006, s. 78).

Aineiston analyysin ensimmäinen osa. Aineiston analyysi jakautui selkeästi kahteen erilaiseen käsittelyosaan. Ensimmäisessä osassa sisällönanalyysin kvantitatiivisen sisällön erittelyn kautta laskettiin henkilöiden sukupuolien esiintymistiheyttä (Tuomi & Sarajärvi, 2002, s. 107-108). Tällöin käytiin läpi kaikki aineistossa esiintyvät kuvat ja laskettiin kuvissa esiintyvät henkilöt. Ylös kirjattiin henkilöiden määrä ja henkilöiden sukupuolikategoria. Analyysissä käytettiin hyödyksi luokittelun alkeellisinta muotoa, jossa määriteltiin kolme luokkaa ja laskettiin montako kertaa kukin luokka esiintyi aineistossa (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Luokat koskivat kuvitusten henkilöiden sukupuolta. Luokkia oli kolme: yksi luokka koostui miehistä ja pojista (maskuliiniset henkilöt), toinen luokka naisista ja tytöistä (feminiiniset henkilöt) ja kolmas luokka henkilöistä, jotka eivät yksioikaisesti sopineet kumpaankaan näistä kahdesta aiemmasta luokasta (muut henkilöt). Tämä luokittelu on aineisto- ja teorialähtöistä luokittelua, sillä aineistosta pystyttiin selvästi erottamaan nämä kolme luokkaa, mutta lisäksi useissa johdantoluvussa esitellyissä aiemmissä tutkimuksissa (luku 1.2) on tehty myös juuri tällainen luokittelu.

Analyysiin otettiin mukaan ainoastaan ihmisiä esittävät kuvat ja piirrookset. Aineistossa esiintyi myös muita hahmoja, kuten eläimiä, mutta ne jätettiin tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Tämän ratkaisun tein, sillä koin että näiden hahmojen kohdalla sukupuolen määrittely olisi ollut liian arvailujen varassa. On myös huomattava, että osa kuvien ihmishenkilöistä on jätetty tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Tämä johtuu siitä, että toisinaan kuvituksissa oli kuvia ja piirroksia, joissa esiintyi liian epäselkeitä henkilöitä tarkasteltavaksi. Tällaisia kuvia olivat esimerkiksi sellaiset kuvat, joissa oli kuvattu valtava ihmismassa (kuva 1) tai muutoin ihmisiä hyvin kaukaa, jolloin yksittäisten henkilöiden tarkastelu oli

mahdotonta. Lisäksi oli kuvia, joissa kuvatus/kuvattujen henkilöiden taustalla olevat henkilöt olivat kuvausteknisesti tai piirroksellisesti epätarkkoja. Näissä tapauksissa ainoastaan näkyvät ja selkeät henkilöt on laskettu ja epätarkat jätetty tutkimuksen ulkopuolelle. Alla on esimerkki kuvasta, jossa olevat henkilöt on jätetty aineiston ulkopuolelle edellä mainittujen syiden vuoksi (kuva 1).

Kuva 1 Esimerkki kuvasta, jonka henkilöt on jätetty tutkimusaineiston ulkopuolelle tutkimusteknisistä syistä (kuva: Daffue-Karsten ym., 2017, s. 27).

Lisäksi on huomattava, että aineiston kuvituksissa toistui välillä samoja henkilöitä eri kuvissa. Esimerkiksi "Scene 1. Texts" kirjan (Hiitti ym., 2015) alussa esitellyt piirroshenkilöt Jackson ja Jane esiintyvät lukuisia kertoja kirjan kuvituksissa. Näissä tapauksissa henkilöt on laskettu joka kerta kun he esiintyvät kuvituksissa. Tämän ratkaisun tein siksi, että koen sen avulla saavani parasta tietoa siitä, kuinka usein kuvissa esiintyy miespuolisia ja kuinka usein naispuolisia henkilöitä. Koontina voidaan siis sanoa, että tähän kuvitusten sukupuolijakauman laskentaan on otettu mukaan kaikki ihmisiä esittävät kuvat ja piirrokset, jotka olivat tarpeeksi selkeitä sukupuolen ulkoista luokittelua koskevaan tarkasteluun.

Aineiston analyysin toinen osa. Aineiston analyysin toinen osa toteutettiin laadullisen sisällönanalyysin keinoin, jolloin aineistoa kuvataan numeroiden

sijaan sanallisesti (Tuomi & Sarajärvi, 2002, s. 107-108) Toinen osa keskittyi kuvitusten mies- ja poikahenkilöiden ominaisuuksien tarkasteluun. Tähän analyysin vaiheeseen valittiin kolme kuvaa teoksista. Kuvien rajaaminen pieneen määrään nähtiin tutkimuksen laadun kannalta parhaana ratkaisuna kahdesta syystä. Ensimmäkin kuvituksissa esiintyi yhteensä 612 mies- tai poikahenkilöä, joten tämän tutkielman laajuuden kannalta kaikkien näiden henkilöiden ominaisuuksien tarkempaa tarkastelua ei nähty mahdollisena. Toisekseen nähtiin, ettei kaikkien hahmojen tarkastelu ollut mielekästä, sillä useissa kuvissa hahmot eivät olleet tarkastelun kannalta yhtä kiintoisia kuin toisissa. Esimerkiksi useissa kuvissa miespuolinen piirroshahmo osoitti jotakin oppikirjan tekstin osaa. Tällöin kuvan tarkoitukseksi voisi nähdä sen, että se kannustaa lukijaa lukemaan kyseisen tekstin. Tämän tyyppisiin kuviin ei siis nähty liittyvän tarkastelun kannalta mielekkäitä ominaisuuksia. Analyysiin valitut kolme kuvaa valittiin, koska:

1. Kuvissa esiintyy sekä maskuliinisia henkilöitä (miehet ja pojat), että feminiinisiä henkilöitä (naiset ja tytöt).
2. Kuvien henkilöihin on liitetty jokin selkeä teko tai ominaisuus (harrastus, ammatti tai kotityö).
3. Kuvat ovat suuria ja yksityiskohtaisia, joten henkilöiden tekemisen seuraaminen voidaan nähdä kirjan tekijän mielestä tärkeänä.

Olennessa syy kyseisten kuvien valintaan oli kuitenkin se, että kuvat muodostavat mielenkiintoisen kehyksen tarkastelua varten teemojensa kautta. Kuvitusten teemoina ovat harrastukset, kotityöt ja ammatit. Laadulliselle tutkimukselle ominaiseen tapaan tässä tutkimuksessa ei pyritty yleistysten tekoon. Sen sijaan pyrkimyksenä oli kuvata ilmiötä ja antaa teoreettisesti mielekäs tulkinta aineiston kuvitusten tarkastelulle. (Tuomi & Sarajärvi, 2018.) Tässä aineiston analyysin toisessa osassa käytettiin ensimmäisessä osassa tehtyä luokittelua (maskuliiniset henkilöt, feminiiniset henkilöt ja muut henkilöt). Teemoittelu sukupuolten representointiin liittyvien ominaisuuksien

tarkastelussa (harrastukset ja vastuut) on yhtä lailla osittain teoriataustaan perustuvaa kuin aineistosta huomioitujen seikkojen vireille panemia tarkastelukulmia.

Yhteenvedona voidaan sanoa, että tämän tutkimuksen erityisenä laadullisen tutkimuksen kontribuutiona on vertailu ja tärkeiden rakenteellisten ominaisuuksien ja teemojen löytäminen. Olennaista on yhtäältä erilaisuuksien, kuin samankaltaisuuksienkin analysointi. Tällöin analyysissä keskitytään ymmärryksen ja tiedon lisäämiseen ilmiöstä pyrkimällä mahdollisimman monipuoliseen vertailuun. (Patton, 2015, s. 12-13.)

2.4 Eettiset ratkaisut

Tutkielman tekemisessä on pyritty takaamaan hyvän tieteellisen käytännön toteutuminen eli tutkimuksen toteuttaminen tutkimuseettisesti kestäväällä tavalla. Tämän takaamiseksi tukena on käytetty opetus- ja kulttuuriministeriön tutkimuseettisen neuvottelukunnan hyvän tieteellisen käytännön ohjeistusta (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2012).

Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin kuvituksissa esiintyviä henkilöitä sukupuolen näkökulmasta. Tällöin on tärkeää huomata, että kuvitusten tulkitseminen ja myös henkilöiden sukupuolen tunnistaminen on hyvin subjektiivista ja etenkin tyttö- ja poikahenkilöiden erottelussa käytettiin paljon omaa kulttuurista kokemusta. On siis myönnettävä, että tutkimus toteutti osittain itsekin sukupuolten stereotypiointia kahden sukupuolen erottelussa (tytöt ja pojat). Lisäksi tutkimuksen ulkopuolelle jätettiin täysin muun sukupuoliset henkilöt, joiden olemassaolon tunnistaminen on tärkeää. Tämä valinta tehtiin tutkimustradition ja tutkimuskysymyksen vuoksi, sillä nähtiin että maskuliinisuutta koskevaa tietoa saadaan parhaiten vertailemalla tutkimustradition mukaisesti maskuliinisia (miehet ja pojat) ja feminiinisiä (naiset ja tytöt) henkilöitä. Tämä tutkimustraditionkin mukainen vertailu voidaan kuitenkin myös nähdä ongelmallisena, sillä se voidaan nähdä

ymmärtääkseni myös sukupuolten polarisaatiota vahvistavana tutkimuksen teon valintana. Nämä valinnat tehtiin, koska niiden kautta nähtiin mahdollisena saada parasta mahdollista tietoa maskuliinisuuksien esittämisestä ja koska eettisesti kestävämpää vaihtoehtoa ei yksinkertaisesti keksitty. Olennaista on kuitenkin tunnustaa, että koen uudenlaisten sukupuolten tarkastelun keinojen kehittämisen jatkossa tärkeäksi.

Toinen eettinen kysymys, johon tässä luvussa on syytä palata, on tutkimuksessa käytetyn aineiston saaminen ilmaiseksi. Vaikkakin aineiston saaminen suurilta kustantamoilta ilmaiseksi voidaan nähdä ongelmallisena, ei se nähdäkseni muodostanut tässä tutkimuksessa eettistä ongelmaa. Olin itse päättänyt, että haluan käyttää materiaalia juurikin suurilta kustantamoilta, jotta tarkastelemani aineisto on todella koulumaailmassamme käytössä olevaa oppimateriaalia. Valitsin itse kustantamoiden internet-sivuilta teokset, jotka haluaisin tutkimukseen ja vasta sitten otin yhteyttä kustantamoihin. Kustantamot eivät vaatineet vastinetta kirjojen lahjoittamisesta. Ainoastaan sovimme hyvän yhteistyön nimissä, että lähetän valmiin pro gradu -tutkielmani heille luettavaksi. Tämän näen mielekkäänä, sillä näin mahdollisesti havaitsemani kehitystarpeet oppikirjojen sukupuolten tasa-arvoon liittyen tulevat myös kustantamoiden tietoisuuteen.

Kuvien julkaisemisesta osana tutkielmaa keskusteltiin toisen kustantamon copyright-vastaavan kanssa (Otava). Kuvien käyttämiseen tässä tutkielmassa soveltuu kuvasitaattia koskeva säädös, jonka mukaisesti tieteelliseen julkaisuun saa liittää tekstiin liittyviä kuvia ilman tekijän lupaa. Tällöin kriteerinä on, että tekstillä ja kuvalla tulee olla asiallinen yhteys, eikä kuvia saa käyttää ainoastaan visuaalisen lisäarvon vuoksi. (Tekijänoikeuslaki 404/1961.) Näiden kriteereiden on nähty täyttyvän hyvin tässä tutkielmassa ja kuvien käyttö on nähty asiallisena ja näin eettisesti kestäväenä.

3 OPPIKIRJOJEN KUVITUKSET SUKUPUOLEN NÄKÖKULMASTA

Tämä tulosluku koostuu kahdesta osasta tutkimusongelmien ja toisaalta myös tutkimustulosten mukaisesti. Ensin käsitellään ensimmäisen tutkimuskysymyksen tulokset koskien kuvituksissa toteutunutta sukupuolijakaumaa eli vastataan kysymykseen representoitiinko mies- ja naispuolisia henkilöitä kuvituksissa yhtä paljon. Toisessa osassa käsitellään tuloksia koskien toista tutkimuskysymystä, joka koski kuvitusten miespuolisten henkilöiden ominaisuuksia eli vastataan kysymykseen siitä minkälaisia mies- ja poikakuvia oppikirjoista löytyy.

3.1 Representoidaanko miehiä ja naisia yhtä paljon?

Kuvitusten analyysi aloitettiin kuvitusten hahmojen laskemisesta ja luokittelusta kolmeen eri luokkaan: maskuliinisiin, feminiinisiin ja muihin henkilöihin. Ryhmään ”muut henkilöt” on luokiteltu ne kuvitusten hahmot, joita ei pystytty luokittelemaan yksiselitteisesti maskuliinisiksi tai feminiinisiksi henkilöiksi. Laskennan ja luokittelun avulla pyrittiin vastaamaan tutkimuskysymykseen siitä esiintyykö nais- ja miespuolisia henkilöitä oppikirjojen kuvituksissa yhtä paljon. Ensin tarkastellaan maskuliinisten ja feminiinisten henkilöiden määrää kunkin oppikirjan kuvituksessa ja lopuksi tehdään yhteenveto kaikkien kolmen kirjan yhteistuloksista.

”Scene 1. Texts” oppikirjan (Hiitti ym., 2015) kuvituksessa esiintyi tarkasteltavissa olevia henkilöitä yhteensä 270. Sukupuolijakauma oli seuraavanlainen: miehiä ja poikia (maskuliiniset henkilöt) oli kuvituksen henkilöistä 54 % (146). Naisia ja tyttöjä (feminiiniset henkilöt) oli kuvituksen

henkilöistä 37 % (102). Muita henkilöitä oli teoksen henkilöistä 8 % (22). ”On the go 2. Textbook” oppikirjan (Daffue-Karsten ym., 2017) kuvituksessa tarkasteltavissa olevia henkilöitä oli huomattavasti enemmän, yhteensä 594 henkilöä. Näistä henkilöistä 58 % (346) oli miehiä ja poikia (maskuliiniset henkilöt), 37 % (222) naisia ja tyttöjä (feminiiniset henkilöt) ja 4 % (26) muita henkilöitä. ”Suomi2. Minä ja yhteiskunta” oppikirjassa (Tukia ym., 2013) tarkasteltavissa olevia henkilöitä oli yhteensä 241. Sukupuolijakauma meni kuvituksessa niin, että henkilöistä 49 % (120) oli miehiä ja poikia (maskuliiniset henkilöt), 44 % (108) naisia ja tyttöjä (feminiiniset henkilöt) ja 5 % (13) muita henkilöitä. Alla olevaan taulukkoon (taulukko 1) on koottu kaikkien kolmen teoksen kuvitusten sukupuolijakaumat.

Taulukko 1. Oppikirjojen kuvitusten henkilöiden sukupuolijakauma

Oppikirja	Luokka: Sukupuoliryhmä			
	Maskuliiniset henkilöt	Feminiiniset henkilöt	Muut henkilöt	Yht.
Scene 1. Texts	146 (54,07 %)	102 (37,78 %)	22 (8,15 %)	270 (100 %)
On the go 2. Textbook	346 (58,25 %)	222 (37,37 %)	26 (4,38 %)	594 (100 %)
Suomi 2 Minä ja yhteiskunta	120 (49,79 %)	108 (44,81 %)	13 (5,39 %)	241 (100 %)
Yht.	612 (55,38 %)	432 (39,10 %)	61 (5,52 %)	1105 (100 %)

Yhteensä aineiston kuvituksissa esiintyi kaiken kaikkiaan 1105 henkilöä. Näistä henkilöistä 55,38 % oli miehiä tai poikia. Naisia ja tyttöjä henkilöistä oli 39,10 %. Kuvitusten sukupuolimäärien erot olivat selviä. Maskuliinisia henkilöitä (55 %) oli huomattavasti feminiinisiä henkilöitä (39 %) enemmän. Näiden lukujen valossa voidaan sanoa, että tämä tutkimus myötäilee aiempaa tutkimusta, jonka mukaan mies- ja poikahahmoja esiintyy oppikirjoissa nais- ja tyttöahmoja

enemmän (ks. Tainio & Teräs, 2015; Blumberg, 2007; Taboas-Pais & Rey-Cao, 2012).

3.2 Minkälaisia mies- ja poikakuvia oppikirjoista löytyy?

Kuvitusten henkilöitä tarkastellaan sukupuolittain pyrkimyksenä selvittää maskuliinisiin ja feminiinisiin henkilöihin liitettyjen ominaisuuksien mahdollisia eroavaisuuksia ja samankaltaisuuksia, ja tätä kautta pyritään tarkastelemaan erityisesti maskuliinisuuden esittämisen muotoja. Tavoitteena on selvittää, näkyykö tutkittavan aineiston kuvissa sukupuolten moninaisuus vai esitetäänkö sukupuolia stereotyyppisesti.

Kuvitusten mies- ja poikahenkilöiden tarkempaan ominaisuuksia koskevaan tarkasteluun valittiin kolme kuvaa: yhdessä kuvassa henkilöt harrastavat eri lajeja (Hiitti ym., 2015, s. 30–31), toisessa kuvassa henkilöt tekevät erilaisia kotitöitä ulkona ja pihalla (Daffue-Karsten ym., 2017, s. 14–15) ja kolmannessa kuvassa esiintyy henkilöitä eri ammateissa (Tukia ym., 2013, s. 102). Kuvien analyysissä oltiin kiinnostuneita siitä, millaisia ominaisuuksia mies- ja poikahenkilöihin on liitetty. Tähän etsittiin vastauksia tarkastelemalla löytyykö mies- ja poikahahmoihin ja nais- ja tyttöahmoihin liitetystä ominaisuuksista eroavaisuuksia. Mitä kuvan pojat harrastavat, entä tytöt? Minkälaisia kotitöitä miehet kuvassa tekevät, entä naiset? Minkälaisia ammatteja miehet edustavat, entä naiset? Nämä olivat kysymyksiä, joiden kautta kuvien analyysi käynnistyi. Miehiin liitettyt ominaisuudet on jaettu kahteen teemaan: 1) vastuualueet, joka sisältää henkilöihin liitettyt ammatit ja kotityöt ja 2) mielenkiinnon kohteet, joka sisältää henkilöihin liitettyt harrastukset. Tämä luku on jaettu kahteen osaan näiden teemojen mukaisesti.

Vastuualueet: ammatit ja kotityöt. Kuvitusten henkilöitä tarkasteltiin vastuiden kannalta. Tässä teemassa oltiin kiinnostuneita siitä, millaisia vastuita (ammatteja

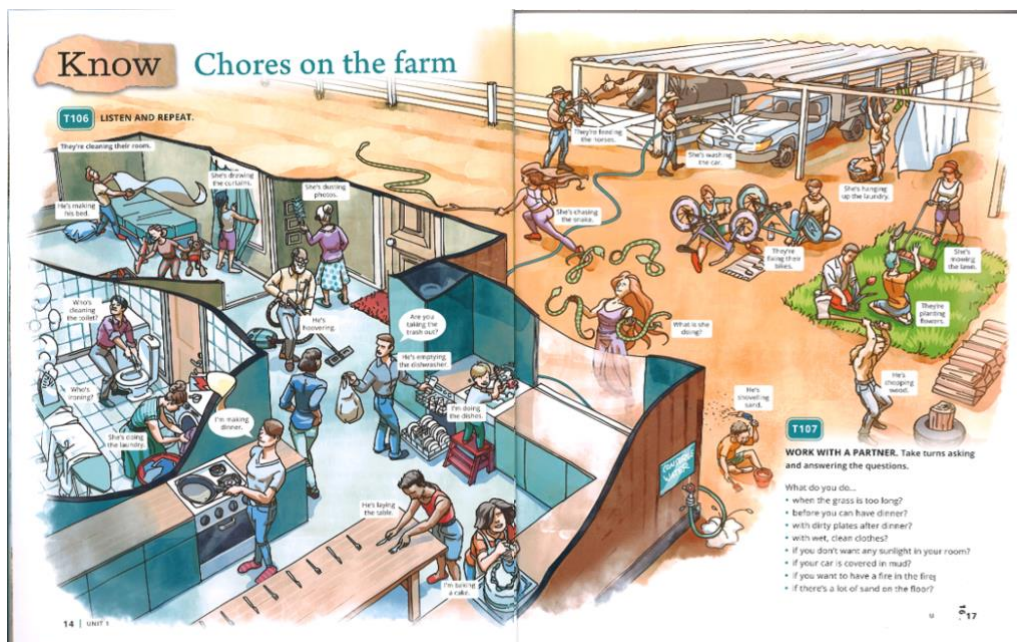
tai kotitöitä) miehiin ja poikiin ja myös tyttöihin ja naisiin on kuvissa liitetty. Henkilöiden vastuutehtäviä tarkasteltiin aineiston kahdesta kuvasta (kuva 2 ja kuva 3). Harrastuksia koskeva kuva (kuva 4) jätettiin tämän tarkastelun ulkopuolelle, sillä harrastuksia koskevan kuvan henkilöihin ei nähty liitettävien vastuutehtäviä.

Kuva 2 Erilaisia ammatteja esittävä kuva oppikirjasta (Tukia ym., 2013, s. 102).

Miespuoliset henkilöt edustivat aineistossa erilaisia ammatteja: sähköasentaja, maanviljelijä, leipuri, eläinlääkäri, rakennusmies (2 kpl), rekan kuljettaja ja palomies/pelastaja. Naispuolisten henkilöiden edustamia ammatteja olivat laulaja, ompelija, tutkija ja toimistotyöntekijä. Yksi kuvan henkilö luokiteltiin "muut henkilöt"-luokkaan (7,7 %), koska häntä ei voitu yksiselitteisesti luokitella naiseksi tai mieheksi ja hänen ammattinsa oli maalari. Ammattilaisuuksia koskevassa kuvassa kiintoisaa oli sukupuolijakauman miesten yliedustamisen toistuminen. Mieshahmoja esiintyi erilaisissa ammattitehtävissä yhteensä 8 kertaa (61,5 %), kun taas naishahmoja esitettiin vain neljässä ammatissa (30,8 %). Kotitöitä esittävä kuva (kuva 3) oli tarkastelun ainoa

kuva, jossa henkilöiden sukupuolijakauma oli tasa-arvoinen eli maskuliinisia henkilöitä (miehet ja pojat) ja feminiinisiä henkilöitä (naiset ja tytöt) esiintyi kuvassa yhtä paljon (46 %).

Kuva 3 Erilaisia kotitöitä esittävä kuva oppikirjasta (Daffue-Karsten ym., 2017, s. 14 – 15)

Vastuualueita koskevien kuvien (kuvat 2 ja 3) henkilöiden ominaisuuksia luokiteltiin ammatteihin ja kotitöihin. Lisäksi nämä työt (ammatit ja kotityöt) luokiteltiin sisä- ja ulkotöihin. Sisä- ja ulkotöiden luokittelun kautta voidaan tarkastella, toteutuuko aineistossa sukupuolten stereotypiointia, jossa naiset ovat perinteisesti tehneet sisätöitä ja miehet ulkotöitä. Alla on koonti vastuualueita koskevasta teemoittelusta (taulukko 2). Luokittelun kautta saatiin tietoa siitä, ettei maskuliinisiin ja feminiinisiin henkilöihin liitetyissä kotitöissä nähty stereotypiointia tai eroavaisuuksia. Nais- ja miespuolisten henkilöiden nähtiin tekevän kuvassa samantyyppisiä kotitöitä, eivätkä nais- ja miespuolisten henkilöiden vastuut tai roolit kotitöissä eronneet toisistaan. Kotitöiden osalta myös ulko- ja sisätöitä jakautuivat tasaisesti sukupuolen osalta. Ulko- ja sisätöiden tarkastelussa ammattien osalta taas on havaittavissa selkeitä eroavaisuuksia feminiinisten ja maskuliinisten henkilöiden välillä. Suurin osa

maskuliinisiin henkilöihin liitetyistä ammateista oli ulkona tehtäviä töitä, mutta maskuliinisiin henkilöihin liitettiin myös sisäammatteja. Feminiinisiin henkilöihin taas ei liitetty ainoatakaan ulkotyötä sisältävää ammattia, vaan ainoastaan sisäammatteja. Tämän nähtiin representoivan stereotypiaa, jossa miehet tekevät enemmän ulkotöitä ja naiset sisätöitä.

Taulukko 2 Kuvien henkilöiden sukupuolijakauma ja vastualueiden teemoittelu

	Maskuliiniset henkilöt	Feminiiniset henkilöt	Muut henkilöt	Yht.
Ammatti-kuvan henkilöt (kuva 2)	8 (61,5 %)	4 (30,8 %)	1 (7,7 %)	13 (100 %)
Kotityöt-kuvan henkilöt (kuva 3)	12 (46 %)	12 (46 %)	2 (8 %)	26 (100 %)
Ammatti	Sähköasentaja Maanviljelijä Leipuri Eläinlääkäri Rakennusmies (2 kpl) Rekan kuljettaja Pelastaja	Laulaja Ompelija Tutkija Toimistotyöntekijä	Maalari	
Kotityö-kuvan askareet (kuva 3)	Vessan peseminen Sängyn petaus Imurointi Ruuan valmistus Pöydän kattaminen Tiskikoneen tyhjennys Tiskaaminen Hevosten syöttäminen (lapsi sylissä) Pyörän korjaus	Pyykinpesu (koneella) Siivoaminen (lasten lelujen) Verhojen laittaminen Pölyjen pyyhintä Roskien vienti Leipominen Käärmeen jahtaaminen Autonpesu	Kukkien istuttaminen Hevosten syöttäminen (miehen sylissä)	

	<p>Kukkien istuttaminen</p> <p>Puiden pilkkominen</p> <p>Leikkiminen (lapioi hiekkaa)</p>	<p>Käärmeiden pitely</p> <p>Pyörän korjaus</p> <p>Pyykkien ripustaminen kuivumaan</p> <p>Nurmikon leikkaus</p>		
<p>Ulkotyöt</p> <p>(Ammatit tummennettuina)</p>	<p>Sähköasentaja</p> <p>Maanviljelijä</p> <p>Rakennusmies (2 kpl)</p> <p>Rekan kuljettaja</p> <p>Pelastaja</p> <p>Hevosten syöttäminen (lapsi sylissä)</p> <p>Pyörän korjaus</p> <p>Kukkien istuttaminen</p> <p>Puiden pilkkominen</p> <p>Leikkiminen (lapioi hiekkaa)</p>	<p>Käärmeen jahtaaminen</p> <p>Autonpesu</p> <p>Käärmeiden pitely</p> <p>Pyörän korjaus</p> <p>Pyykkien ripustaminen kuivumaan</p> <p>Nurmikon leikkaus</p>	<p>Kukkien istuttaminen</p> <p>Hevosten syöttäminen (miehen sylissä)</p>	
<p>Sisätyöt</p> <p>(Ammatit tummennettuina)</p>	<p>Leipuri</p> <p>Eläinlääkäri</p> <p>Vessan peseminen</p> <p>Sängyn petaus</p> <p>Imurointi</p> <p>Ruuan valmistus</p> <p>Pöydän kattaminen</p> <p>Tiskikoneen tyhjennys</p> <p>Tiskaaminen</p>	<p>Laulaja</p> <p>Ompelija</p> <p>Tutkija</p> <p>Toimistotyöntekijä</p> <p>Pyykinpesu (koneella)</p> <p>Siivoaminen (lasten lelujen)</p> <p>Verhojen laittaminen</p> <p>Pölyjen pyyhintä</p> <p>Roskien vienti</p> <p>Leipominen</p>		

Mielenkiinnon kohteet: pojat pelaavat, tytöt tanssivat. Kolmantena henkilöiden ominaisuutena tarkasteltiin kuvien henkilöiden mielenkiinnon kohteita harrastusten näkökulmasta. Tässä osiossa tarkasteltiin ainoastaan

harrastuksia koskevaa kuvaa (kuva 4). Harrastuksia koskevassa kuvassa (kuva 4) esiintyy yhteensä 23 henkilöä: 15 maskuliinista henkilöä (65 %), 5 feminiinistä henkilöä (22 %) ja 3 muuta henkilöä (13 %). Tässä kuvassa siis toistuu edelleen koko aineistoa leimaava mies- ja poikahahmojen yliedustaminen suhteessa tyttö- ja naishahmoihin. Kuvan taustalla näkyviä värittömiä henkilöihahmoja ei olla laskettu, sillä heidän laskemisensa nähtiin liian tulkinnalliseksi epätarkan kuvailun vuoksi. Lisäksi heidän merkittävyytensä kuvassa nähtiin heikompana, koska heidän on piirretty yksivärisiksi taustahenkilöiksi. Tarkastelun ulkopuolelle on jätetty myös kuvassa esiintyvä punahiuksinen poika ja sinihiuksinen tyttö. He esiintyvät kirjassa jatkuvasti ja heidän roolinsa oppikirjassa on esitellä ja katsella eri asioita. Heidät on jätetty harrastusten tarkastelun ulkopuolelle, koska heihin ei ole kuvassa liitetty harrastusta, vaan he ovat ikään kuin katsojia.

Miehiin ja poikiin liitettyjä harrastuksia on kuvassa lukuisia: jalkapallo, pesäpallo, salibandy, lentopallo, pyöräily, sukki-harrastus (hiihtäminen tai mäkihyppy), penkkipunnerrus, nyrkkeily, tietokoneella pelaaminen, kirjoittaminen, lumilautailu ja teatteri (12 harrastusta). Naiset ja tytöt edustavat harrastajina cheerleadingia, taitoluistelua ja selfie-valokuvausta (3 harrastusta). Muut henkilöt edustavat harrastajina kitaransoittoa ja jääkiekon pelaamista.

Kuva 4 Erilaisia harrastuksia esittävä kuva oppikirjasta (Hiitti ym., 2015, s. 30–31).

Harrastuksia esittelevä kuva on mielenkiintoinen ja sen kautta olisi mahdollista tarkastella monenlaisia asioita. Tässä tarkastelussa keskityttiin siihen, millaisia

harrastuksia on liitetty maskuliinisiin ja feminiinisiin hahmoihin. Harrastuksia luokiteltiin erilaisiin luokkiin niiden olemuksen mukaan. Luokittelussa käytettiin tukena Taboas-Paisin & Rey-Caon tekemää luokittelua heidän laajassa oppikirjojen harrastusten sukupuolittuneisuutta tarkastelevassa tutkimuksessa (ks. Taboas-Pais & Rey-Cao, 2012). Alla olevaan taulukkoon on koottu harrastukset-kuvan (kuva 4) luokittelua koskeva tieto (taulukko 3).

	Maskuliiniset henkilöt	Feminiiniset henkilöt
Kaikki harrastukset	Jalkapallo Pesäpallo Salibandy Lentopallo Pyöräily Suksi-harrastus (hiihtäminen tai mäkihyppy) Penkkipunnerrus Nyrkkeily (2 kpl) Tietokoneella pelaaminen (2 kpl) Lumilautailu Teatteri Kirjoittaja (runoilija tms)	Cheerleading (2 kpl) Taitoluistelu Selfie-valokuvaus
Palloilulaji	Jalkapallo Pesäpallo Salibandy Lentopallo	-
Yksilöharrastus	Pyöräily Suksi-harrastus (hiihtäminen tai mäkihyppy) Penkkipunnerrus Nyrkkeily (2 kpl) Tietokoneella pelaaminen Lumilautailu	Taitoluistelu Selfie-valokuvaus
Taiteellinen	Teatteri	Cheerleading (2 kpl)

	Kirjoittaja (runoilija tms.)	Taitoluistelu Selfie-valokuvaus
Fitness	Penkkipunnerrus	-
Luonto	Pyöräily Suksi-harrastus (hiihtäminen tai mäkihyppy) Lumilautailu	-
Sisälaji	Salibandy Penkkipunnerrus Nyrkkeily (2 kpl) Tietokoneella pelaaminen Teatteri	Cheerleading (2 kpl) Taitoluistelu Selfie-valokuvaus
Ulkolaji	Jalkapallo Pesäpallo Lentopallo Pyöräily Suksi-harrastus (hiihtäminen tai mäkihyppy) Lumilautailu	-

Taulukko 3 Harrastukset-kuvan (kuva 4) luokittelua.

Olellaisin tulos koskien sukupuolta ja harrastuneisuutta on sukupuolijakauman epätasaisuus. Miesten ja poikien yliedustavuuden vuoksi maskuliiniset henkilöt pääsevät edustamaan erilaisia harrastuksia, kun taas naiset ja tytöt edustavat vain muutamaa harrastusta. Harrastusluokkien tarkastelun kautta nähdään, että miehiin ja poikiin on liitetty hyvin monenlaisia lajeja kaikista harrastustyypeistä, aina taiteellisista harrastuksista joukkuelajeihin. Miesten tutkitun naisia kapeamman sukupuolirajan näkökulmasta tämä monenlainen harrastuneisuus on virkistävää (ks. Julkunen, 2012). Ongelmallisena voidaan kuitenkin nähdä naisten ja tyttöjen edustamien harrastusten suhteellinen vähäisyys ja stereotyyppisyys. Kaikki naisiin ja tyttöihin liitetyt harrastukset olivat taiteellisia sisälajeja. Heihin ei liitetty ainoatakaan palloilu-, ulko- tai luontoharrastusta. Lisäksi kaikki kolme tyttöihin liitettyä harrastusta voidaan nähdä myös melko

ulkonäkökeskeisinä harrastuksina, tai ainakin harrastuksina joihin on perinteisesti liitetty paljon ulkonäköpaineita.

4 POHDINTA

Tämä pohdintaluku on jaettu kahteen alalukuun. Ensimmäisessä alaluvussa pohditaan saatuja tuloksia ja johtopäätöksiä suhteessa aiempaan tutkimukseen. Toisessa alaluvussa arvioidaan tutkimuksen onnistumista ja pohditaan tulevan tutkimuksen tarpeita ja haasteita.

4.1 Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset

Tutkimuksen tavoitteena oli tarkastella aineiston kuvitusten sukupuolijakauman toteutumista ja maskuliinisten henkilöiden representointia sukupuolten tasa-arvon toteutumisen näkökulmasta. Ensimmäinen päätulos vastaa ensimmäiseen tutkimuskysymykseen, eli siihen representoidaanko maskuliinisiä ja feminiinisiä henkilöitä aineistossa yhtä paljon. Tutkimuksen tulokset osoittavat, että aiemman tutkimuksen tavoin (ks. Tainio & Teräs, 2010; Ohlander, 2010; Taboas-Pais & Rey-Cao, 2012 ja Yang, 2014) myös tämän tutkimuksen aineiston oppikirjojen kuvituksissa maskuliiniset henkilöt olivat yliedustettuina ja yhtäältä feminiiniset henkilöt aliedustettuina. Aineiston 1105 henkilöstä 612 (55 %) oli miehiä tai poikia (maskuliiniset henkilöt) ja 432 (39 %) naisia ja tyttöjä (feminiiniset henkilöt). Tämän tutkimustuloksen voi nähdä osana aiempaa tutkimusta (ks. Tainio & Teräs, 2010; Ohlander, 2010; Taboas-Pais & Rey-Cao, 2012 ja Yang, 2014) ja siten osaltaan merkityksellisenä ilmiön ja ongelman olemassa olon vahvistajana. Miesten ja poikien yliedustaminen oppikirjoissa voidaan nähdä ilmiönä liittyvän maskuliinisuuksien ulkoiseen hegemoniaan, eli miesten ylivaltaan naisiin nähden (ks. Connell, 2005b; Lahelma, 2004).

Toinen päätulos liittyy maskuliinisuuksien representointiin vastualueiden ja harrastuksien kautta. Maskuliinisiin henkilöihin liitettiin kuvituksissa laajasti erilaisia harrastuksia ja ammatteja, jotka tehdään ulkona tai sisällä. Feminiinisiin henkilöihin taas ei liitetty ainoatakaan ulkona tehtävää harrastusta tai ammattia.

Feminiinisten henkilöiden urheilullisuutta ja harrastuneisuutta koskeva sukupuoliraja oli aiemman espanjalaisia oppikirjoja koskevan tutkimuksen tavoin hyvin kapea. Maskuliinisiin henkilöihin liitettiin laajasti erilaisia urheilumuotoja ja harrastuksia, kun taas naiset ja tytöt harrastivat vain taiteellisia sisälajeja ja harrastuksia. (Ks. Taboas-Pais & Rey-Cao, 2012.) On myös huomattava, että kaikki tyttöihin liitetyt harrastukset liittyivät jollain tapaa ulkonäköön. Harrastukset olivat sellaisia, joihin on perinteisesti nähty liitettävän paljon ulkonäköpaineita. Ammattien ja harrastuksien stereotyyppinen esittäminen voidaan nähdä yhtenä tämän tutkimuksen nostamista ongelmakohdista koskien aineiston oppikirjojen sukupuolten tasa-arvon toteutumista. Ammattien osalta havaittu stereotyyppinen representointi kuitenkin liittyi ainoastaan ulko- ja sisätöiden epätasaiseen jakautumiseen, eikä ammattien representoinnissa muutoin havaittu stereotyyppistä jaottelua ”miesten ja naisten ammatteihin”, kuten aiemmassa tutkimuksessa on havaittu (ks. Blumberg, 2007).

Kotitöiden ja sukupuolen tarkastelussa taas ei havaittu lainkaan vastaavia tasa-arvon haasteita. Toisin kuin aiemmassa tutkimuksessa (ks. Blumberg, 2007), feminiinisiin ja maskuliinisiin henkilöihin oli liitetty yhtä lailla erilaisia kotitöitä ja myös ulko- ja sisätöitä jakautuivat tasaisesti eri sukupuolille. Kotitöiden tarkastelussa ei siis havaittu sukupuoleen liittyvää stereotypiointia. Kotitöitä koskevaan tasa-arvoiseen sukupuolten representointiin saattaa liittyä viime vuosikymmeninä tapahtuneet muutokset kotitalouksien työnjaossa ja niitä koskevissa asenteissa. Perinteinen naisten rooli kotitöiden tekijänä ja lasten kasvattajana on nähty olevan murroksessa ja miesten ja naisten roolit kodin- ja lastenhoitoon liittyen on nähty tasa-arvoistuneen. (Askari, Liss, Erchull, Staebell & Axelson, 2010, s. 243-245; Mykkänen, 2017, s. 10 – 11.) Tätä kotitöihin liittyvää tasa-arvoisuutta voi myös mahdollisesti selittää se, että tarkastelun kolmesta kuvasta kotitöitä koskeva kuva (kuva 3) oli ainoa kuva, jossa henkilöiden sukupuolijakauma oli tasa-arvoinen, eli maskuliiniset henkilöt eivät olleet yliedustettuina, vaan maskuliinisia ja feminiinisiä henkilöitä oli kuvassa yhtä monta. Tästä tuloksesta voidaankin vetää johtopäätös, että sukupuolten tasa-

arvoisempi representointi mahdollisesti vähentäisi myös sukupuolten stereotyyppisen representoinnin ongelmaa.

Tutkimuksessa ei havaittu viitteitä siitä, että maskuliinisilla henkilöillä olisi feminiinisiä henkilöitä kapeampi kulttuurinen liikkumavara. Toisin sanoen miesten aiemmin tutkittua naisia kapeampaa sukupuolirajaa (ks. Koenig, 2018; Julkunen, 2012) pyrittiin tarkastelemaan aineistossa, mutta viitteitä siitä ei löydetty. Päinvastoin tässä aineistossa havaittiin ainoastaan kuvia, joissa naisille oli representoitu miehiä kapeampi kulttuurinen sukupuoliraja. Aiemmassa tutkimuksessa miesten kapeampi sukupuoliraja on havaittu esimerkiksi hoivaamista ja tunteita tarkastelemalla (ks. Julkunen, 2012). On siis huomattava, että aineisto oli melko pieni ja tutkimuksessa ei kenties tarkasteltu sellaisia ilmiöitä, joiden kautta tämä ilmiö olisi mahdollisesti voinut ilmetä.

Tarkastelussa käytetty aineisto oli monella tapaa yhtenäinen, mutta myös eroavaisuuksia löydettiin. Yhtenäisyyttä kuvasti erityisesti se, että läpi aineiston esiintyi kaikkia kolmea luokkaa (maskuliiniset henkilöt, feminiiniset henkilöt ja muut henkilöt). Lisäksi koko aineiston yhtenäisenä ilmiönä voidaan pitää jo edellä mainittua maskuliinisten henkilöiden esiintymisen dominanssia suhteessa feminiinisiin henkilöihin. Toisin sanoen aineiston sukupuolten representointi oli hyvin moninaista: osassa aineistoa sukupuolia on representoitu hyvin stereotyyppisesti, kun taas osassa aineistoa sukupuoliraja on venyvämpi. Tästä voi tehdä johtopäätöksen, että tämän tutkimuksen aineiston oppimateriaalien kuvitusten sukupuolten tasa-arvoinen representointi oli hyvin vaihtelevaa. Yksi selitys aineiston moninaisuudelle voi olla se, että kuvitusten teossa on mahdollisesti otettu vaihtelevasti huomioon oppimateriaalien sukupuolirepresentointeja koskevat ohjeistukset (ks. Opetushallitus, 2011; Brugeilles & Cromer, 2009).

4.2 Tutkimuksen luotettavuus ja jatkotutkimushaasteet

Kuvien tulkinta on kenties tekstien tulkintaakin monitulkintaisempaa. Sanotaan, että kuva kertoo enemmän kuin tuhat sanaa ja näin ollen kuva sisältää suuren määrän informaatiota ja mahdollisuuksia erilaisille tulkinnoille. Tässä tutkimuksessa kuvien tulkinnassa perusteellisimmat valinnat liittyivät henkilöiden luokitteluun tulkitun sukupuolen perusteella. On siis ehdottoman tärkeää huomioida, että tässä tutkimuksessa tehty sukupuoliluokittelu on hyvin subjektiivista ja perustuu pitkälti tutkijan omaan tulkintaan ja kokemukseen. Pysin olemaan mahdollisimman objektiivinen henkilöiden sukupuolien tulkinnassa, sekä ilmiöiden havaitsemisessa. Tiedostan kuitenkin, että esimerkiksi oma sukupuoleni, ennakkokäsitykseni sukupuolten ulkoisista ominaisuuksista, teoriataustaa varten lukemani tutkimusmateriaali ja feministisyyteni ovat mahdollisesti vaikuttaneet siihen minkälaisiin asioihin olen kiinnittänyt huomiota ja mitä olen nähnyt kuvissa.

Opetushallituksen (2011) ja UNESCO:n (Brugeilles & Cromer, 2009) ohjeistuksien valossa voidaan vain todeta, että oppimateriaaleja tulee jatkossakin tarkastella sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta, sillä oppimateriaalien sukupuolten tasa-arvoa ei olla vielä saavutettu. Tämän tutkielman tärkeimpänä johtopäätöksenä voidaan todeta, että oppimateriaaleja, joissa esiintyy hyvinkin stereotyyppisiä sukupuolten representaatioita ja sukupuolten epätasa-arvoista representointia, löytyy vielä laajasta käytöstä.

Sukupuolten tasa-arvoisuuden ongelmallisuus oppimateriaaleissa ei suinkaan ole oppimateriaalien ainoa tasavertaisuutta koskeva ongelma. Sukupuolten stereotyyppisen esittämisen ja maskuliinisuuden yliedustamisen lisäksi ongelmana on nähty myös vähemmistöjen asema oppimateriaaleissa ja oppimateriaalien heteronormatiivisuuden tarkastelun puutteellisuus tutkimuksessa (Tainio & Teräs 2010, s. 7-11; Jule, 2015, s. 15). Oppikirjoissa esiintyy erittäin harvoin esimerkiksi etnisiä ja seksuaalisia vähemmistöjä, jolloin nämä vähemmistöryhmät rakentuvat oppikirjojen esittämässä maailmankuvassa "toisiksi", eivätkä näin ole olennainen ja näkyvä osa oppikirjojen maailmaa. (Tainio & Teräs, 2010, s. 7.)

Aineiston tarkastelussa nousi selvästi esille erilaisten vähemmistöjen niukka representointi oppikirjojen kuvituksissa. Vaikka tässä tutkimuksessa ei perehdytty vähemmistöjen representointiin tutkielman laajuuden vuoksi, on huomattu ilmiö tärkeää noteerata. Havaitsin aineiston käsittelyssä, että kuvituksissa ei juurikaan esiintynyt henkilöitä erilaisista vähemmistöryhmistä. Vähemmistöryhmiä, jotka koin pitkälti jätetyiksi kuvitusten ulkopuolelle olivat etenkin etniset-, sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt, sekä vammaiset henkilöt. Tämän tutkielman tekemisen jälkeen koen, että oppimateriaalien heteronormatiivisuus ja erilaisten vähemmistöjen niukka representointi voidaan nähdä yhtä lailla suurena eettisenä haasteena oppimateriaalien tasavertaisuuden näkökulmasta. Koen tämän ilmiön erityisen raskauttavaksi oppilaiden kannalta, sillä se voi ilmetä oppilaiden samastumiskohteiden niukkuutena ja aiheuttaa eriarvoisuutta ja eriarvoisuuden tunteita (ks. Shaw, 2010; Tainio & Teräs, 2010). Suomi on enenevässä määrin monikulttuurinen maa ja vuonna 2017 7 % väestöstä oli ulkomaalaistaustaisia (Tilastokeskus; Nieminen, 2013). Monikulttuurisuus näkyy myös kouluissa ja meillä on jo useita kouluja, joissa yli puolet oppilaista on ulkomaalaistaustaisia (Ali-Hokka, Hukkanen, Tebest & Rissanen, 2015; Bäckgren 2019). Tästä näkökulmasta etnisten vähemmistöjen niukkuus oppikirjojen henkilöissä on erityisen ongelmallista, sillä se on mahdollisesti aiheuttanut tilanteen, jossa enenevässä määrin oppilaat eivät (ainakaan ulkoisesti) näe samastumiskohteita oppimateriaaleissaan (ks. Shaw, 2010). Näen jatkossa tutkimustarpeen tasa-arvoa ja tasavertaisuutta edistävälle tutkimukselle, jossa tehdään näkyväksi erilaisten vähemmistöjen (kuten etnisten vähemmistöjen) asema oppikirjojen kuvituksissa ja teksteissä.

LÄHTEET

- Aalto, I. (2018). Miten miehet pissaavat? Miehen mallin käsite poikien kehitystä ja kasvatusta koskevassa keskustelussa 1960-luvulta nykypäiviin. Teoksessa A. Kivijärvi, T. Huuki & H. Lunabba (toim.), *Poikatutkimus* (s. 29-51). Tampere: Vastapaino.
- Ali-Hokka, A., Hukkanen, V., Tebest, T. & Rissanen, J. (2.12.2015). Maahanmuuttajien lapset keskittyvät harvoihin kouluihin – katso koulusi tilanne. *YLE Uutiset, Kotimaa (verkkouutiset)*. Haettu osoitteesta <https://yle.fi/uutiset/3-8494270>
- Askari, S., Liss, M., Erchull, M., Staebell, S. & Axelson, S. (2010). Men want equality, but women don't expect it: young adults' expectations for participation in household and child care chores. *Psychology of women quarterly, 34*(2), 243-252. <https://doi-org.ezproxy.jyu.fi/10.1111/j.1471-6402.2010.01565.x>
- Blumberg, R. L. (2007). Gender bias in textbooks: a hidden obstacle on the road to gender equality in education. Teoksessa *EFA Global Monitoring Report 2008. Education for all by 2015: will we make it?* Haettu osoitteesta <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000154820>
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology, 3*(2), 77-101. DOI: [10.1191/1478088706qp063oa](https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa)
- Brugeilles, C. & Cromer, S. (2009). *Promoting gender equality through textbooks: a methodological guide*. UNESCO. Haettu osoitteesta https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000158897_eng
- Bäckgren, N. (12.1.2019). Merilahden koulussa Vuosaarella yli puolet oppilaista puhuu äidinkielenään muuta kuin suomea – Se pakotti luomaan uuden mallin, jossa tuetaan myös vanhempia. *Helsingin sanomat*. Haettu osoitteesta <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000005963113.html>
- Connell, R. W., Hearn, J. & Kimmel, M. S. (2005). Introduction. Teoksessa R. W. Connell, J. Hearn & M. S. Kimmel (toim.), *Handbook of Studies on Men & Masculinities* (s. 1-12). Thousand Oaks, CA: Sage.

- Connell, R. W. (2005a). *Globalization, Imperialism, and Masculinities*.
Teoksessa R. W. Connell, J. Hearn & M. S. Kimmel (toim.), *Handbook of Studies on Men & Masculinities* (s. 71-89). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Connell, R. W. (2005b). *Masculinities* (2nd ed.). Berkeley, CA: University of California Press.
- Connell, R. W. (2009). *Gender* (2nd ed.). Cambridge: Polity.
- Connell, R. W. (2011). Masculinity research and global society. Teoksessa E. Chow, M. Segal & L. Tan (toim.), *Analyzing gender, intersectionality, and multiple inequalities: Global, transnational and local contexts. Advances in gender research, Volume 15* (s. 51-72). Emerald group publishing limited.
- Daffue-Karsten, L., Ojala, A-M., Ojala, S., Peuraniemi, J., Semi, L. & Vaakanainen, M. (2017). *On the go 2. Textbook*. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Ervin, M. (2011). The Might of the Metrosexual: How a Mere Marketing Tool Challenges Hegemonic Masculinity. Teoksessa M. Shaw & E. Watson (toim.), *Performing American Masculinities: The 21st-century Man in Popular Culture* (s. 58-75). Indiana University Press: Bloomington & Indianapolis.
- Gordon, T. (2004). "Sata pientä sääntöä..." – sukupuoli koulun arjessa. Teoksessa E. Vitikka (toim.), *Koulu – sukupuoli – oppimistulokset* (s.68-83). Helsinki: Opetushallitus.
- Gough, B. (2018). *Contemporary masculinities. Embodiment, emotion and wellbeing*. Cham: Springer.
- Hamilton, M., Anderson, D., Broaddus, M. & Young, K. (2006). Gender Stereotyping and Under-representation of Female Characters in 200 Popular Children`s Picture Books: A Twenty-first Century Update. *Sex Roles*, 55(11-12), 757-765. <https://doi.org/10.1007/s11199-006-9128-6>
- Hiitti, A., Lumiala, J., Parikka, E., Sloan, C. & Tolkki, N. (2015). *Scene 1. Texts*. Helsinki: Otava.
- Howson, R. (2006). *Challenging Hegemonic Masculinity*. London: New York: Routledge.

- Huuki, T., Kivijärvi, A. & Lunabba, H. Lunabba, H. (2018). Johdanto: Kohti sukupuolivastuullista poikatutkimusta. Teoksessa A. Kivijärvi, T. Huuki & H. Lunabba (toim.), *Poikatutkimus* (s. 8-27). Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, A., Ahlbäck, A. & Kinnarinen, K. (2012). Näkymätön sukupuoli näkyväksi. Teoksessa A. Jokinen (toim.), *Mieskysymys. Miesliike, -työ, - tutkimus ja tasa-arvopolitiikka* (s. 171-185). Tampere: Tampere University Press.
- Jokinen, A. (2000). *Panssaroitu maskuliinisuus. Mies, väkivalta ja kulttuuri*. Tampere: Tampere University Press.
- Jokinen, A. (2012). Miehet osana tasa-arvokeskustelua ja -politiikkaa. Teoksessa A. Jokinen (toim.), *Mieskysymys. Miesliike, -työ, -tutkimus ja tasa-arvopolitiikka* (s. 63-76). Tampere: Tampere University Press.
- Jule, A. (2015). *Shifting visions : Gender and discourses*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Julkunen, R. (2012). Mieskysymys suomalaisen tasa-arvopolitiikan asialistalla. Teoksessa A. Jokinen (toim.), *Mieskysymys. Miesliike, -työ, -tutkimus ja tasa-arvopolitiikka* (s. 30-43). Tampere: Tampere University Press.
- Kivelä, T. (2016). *Mitä maskuliinisuuden ja feminiinisyyden representaatiot miesten ja naisten jalkapallon selostuksissa ilmentävät?* (Kandidaatintutkielma, Jyväskylän yliopisto). Haettu osoitteesta <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-201605092449>
- Kivelä, T. (2018). *Jalkapallon maskuliininen hegemonia miesten ja naisten otteluselostuksien representaatioissa* (pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto). Haettu osoitteesta <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-201806183253>
- Koenig, A. M. (2018). Comparing Prescriptive and Descriptive Gender Stereotypes About Children, Adults, and the Elderly. *Frontiers in psychology* 9. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01086>
- Lahelma, E. (2004). Tytöt, pojat ja koulukeskustelu: miten koulutuspoliittiset ongelmat rakentuvat? Teoksessa E. Vitikka (toim.), *Koulu – sukupuoli – oppimistulokset* (s. 54-67). Helsinki: Opetushallitus.

- Lahelma, E. (2009). Tytöt, pojat ja kysymys koulumenestyksestä. Teoksessa H. Ojala, T. Palmu & J. Saarinen (toim.), *Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa* (s.136-156). Tampere: Vastapaino.
- Lehtinen, U. (2017). "Hän ei enää yhtään ihmetellyt, miksi kaikki naiset haaveilivat lentäjistä". *Mieheyden ja maskuliinisuuden representaatiot Niina Within teoksessa Taisit narrata, Stella*. (Kandidaatintutkielma, Jyväskylän yliopisto). Haettu osoitteesta <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201710043932>
- Lunabba, H. (2018). Laadullisen tutkimuksen näkökulma poikien koulu- ja hyvinvointikeskusteluun. Teoksessa A. Kivijärvi, T. Huuki & H. Lunabba (toim.), *Poikatutkimus* (s. 103-120). Tampere: Vastapaino.
- Manninen, S. (2010). "Iso, vahva, rohkee – kaikenlaista" *Maskuliinisuudet, poikien valtahierarkiat ja väkivalta koulussa*. (Väitöskirja, Oulun yliopisto). Haettu osoitteesta <http://urn.fi/urn:isbn:9789514263590>
- Mustaparta, A-K. & Nyysölä, K. (2004). Johdanto. Teoksessa E. Vitikka (toim.), *Koulu – sukupuoli – oppimistulokset* (s. 5-8). Helsinki: Opetushallitus.
- Mustonen, T. (2017). "You`re not a man when you`re hungry":nykymainosten kiinnostavia miesrepresentaatioita (pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto). Haettu osoitteesta <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201712154709>
- Mykkänen, J. (2017). Isyyteen sitoutuminen on kaikkien etu. Teoksessa T. Linjama (toim.), *Uudet muuttajat työelämä & isyys* (s. 10-11). Pelastakaa Lapset ry. Haettu osoitteesta <https://www.pelastakaaalapset.fi/isyys/>
- Nieminen, J. (2013). *Etnisyystiedon merkitys kasvaa maahanmuuton lisääntyessä. Hyvinvointikatsaus 3/2013 – Teema: Vähemmistöt*. Tilastokeskus. Haettu osoitteesta http://www.stat.fi/tup/hyvinvointikatsaus/hyka_2013_03.html
- Ohlander, A-S. (2010). *Kvinnor, män och jämställdhet i läromedel i samhällskunskap. Rapport 2 från Delegationen för jämställdhet i skolan*. Tukholma: Statens offentliga utredningar.
- Opetushallitus (2011). *Tasa-arvo ja sukupuoli oppimateriaaleissa*. Muistiot 2011:1. Haettu osoitteesta http://www.oph.fi/download/130443_Tasa-arvo_ja_sukupuoli_oppimateriaaleissa.pdf

- Opetushallitus (2014). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*. Haettu osoitteesta https://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf
- Paasonen, S. (2010). Sukupuoli ja representaatio. Teoksessa T. Saresma, L-M. Rossi & T. Juvonen. *Käsikirja sukupuoleen* (s. 39-49). Tampere: Vastapaino.
- Patton, M. Q. (2015). *Qualitative research & evaluation methods: Integrating theory and practice*. (4th ed.) Thousand Oaks, CA: Sage.
- Pingel, F. (2010). *UNESCO guidebook on textbook research and textbook revision*. UNESCO Education Sector: Georg Eckert Institute for International Textbook Research.
- Pietikäinen, S. & Mäntynen, A. (2009). *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- Pyykkönen, M. (2007). *Järjestäytyvät diasporat. Etnisyys, kansalaisuus, integraatio ja hallinta maahanmuuttajien yhdistystoiminnassa*. (Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto). Haettu osoitteesta <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-2872-8>
- Rissanen, M. (2018). *"Teflon on name. Bros on sen game": maskuliinisuuden representaatiot Teflon Brothersin Circus-albumilla* (kandidaatintutkielma, Jyväskylän yliopisto). Haettu osoitteesta <http://urn.fi/URN:NBN:fi:juu-201805102524>
- Salokoski, T. & Mustonen, A. (2007). *Median vaikutukset lapsiin ja nuoriin – katsaus tutkimuksiin sekä kansainvälisiin mediakasvatuksen ja -sääntelyn käytäntöihin*. Mediakasvatusseuran julkaisuja 2/2007. Haettu osoitteesta <https://mediakasvatus.com/publications/ISBN978-952-99964-2-1.pdf>
- Shaw, A. (2010). *Identity, Identification, and Media Representation in Video Game Play: An audience reception study*. (Väitöskirja, University of Pennsylvania). Haettu osoitteesta <https://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1323&context=edissertations>
- Sorri, M., kielikeskus, Y. & Centre, L. (2018). *Heikot pojat ja erinomaiset tytöt – millaista kuvaa tyttö- ja poikalukijoista rakennetaan suomalaisissa*

uutisteksteissä? Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylän yliopisto; Kielikoulutuspolitiikan verkosto.

Sosiaali- ja terveysministeriö. (2008). *Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2008 – 2011*.

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2008:21. Helsinki: Yliopistopaino.

Haettu osoitteesta

http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/72821/Hallituksen_tasa_arvo_ohjelma_2008_2011_fi.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Sosiaali- ja terveysministeriö. (2016). *Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2016 – 2019*.

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2016: 4. Helsinki: Yliopistopaino.

Haettu osoitteesta

http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75238/04_2016_STM_Tasa-arvo-ohjelma_2016-2019_fi_sv_B5_netti.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Taboas-Pais, M. I. & Rey-Cao, A. (2012). Gender differences in physical

education textbooks in Spain: A content analysis of photographs. *Sex Roles vol. 67* (7–8), 389-402. DOI 10.1007/s11199-012-0174-y

Tainio, L. & Teräs, T. (2010). *Sukupuolijäsennys perusopetuksen oppikirjoissa*.

Opetushallitus. Raportit ja selvitykset 2010: 8. Helsinki: Opetushallitus.

Haettu osoitteesta

http://www.oph.fi/download/126079_Sukupuolijasennys_perusopetuksen_oppikirjoissa.pdf

Tekijänoikeuslaki 404/1961. Hallinnon ala: Opetusministeriö. Voimaantulo

01.09.1961. Haettu osoitteesta

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1961/19610404>

Tilastokeskus. *Maahanmuuttajat väestössä*. Lainattu 29.4.2019. Haettu osoitteesta

<http://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa.html>

Tukia, K., Mustonen, S., Aalto, E. & Taalas, P. (2013). *Suomi2. Minä ja*

yhteiskunta. Keuruu: Otava.

Tuomi, J. & Sarajarvi, A. (2002). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki:

Tammi.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2012). *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa*. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012. Haettu osoitteesta https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Yang, C. C. R. (2014). *Gender representation in Hong Kong primary English language textbooks: a study of two widely-used textbook series*. Lancaster: Lancaster University. Haettu osoitteesta <http://eprints.lancs.ac.uk/70055/1/2014ChiCheungRubyYANGphd.pdf>